

Til Domstoladministrasjonen

RESSURS- OG TIDSBRUK

I

OMFATTENDE STRAFFESAKER

Domstoladministrasjonen opprettet i mars 2011 en arbeidsgruppe som etter nærmere mandat fikk i oppdrag å komme med konkrete forslag som kan bedre effektivitet og samhandling ved behandlingen av de mest langvarige og omfangsrrike straffesakene.

Vedlagt følger arbeidsgruppens rapport.

Tromsø/Trondheim/Oslo, 23. desember 2011

Anders Brosveet

Monica Hansen Nylund
leder

Olav Helge Thue

Anne Margrethe Lund

Hilde Enger

1.	Innledning.....	2
1.1	Arbeidsgruppens mandat, sammensetning og arbeid.....	2
1.1.1	Mandatet.....	2
1.1.2	Sammensetning	3
1.1.3	Gruppens arbeid	3
1.2	Sammendrag	3
2.	Grunnleggende utgangspunkter for arbeidsgruppens vurderinger	5
2.1	Innledning.....	5
2.2	Rettsikkerhet og effektiv kriminalitetsbekjempelse	5
2.3	Prinsippene om muntlighet og bevisumiddelbarhet	6
2.4	Folkerettslige skranker for nasjonal lovgivning.....	7
3.	Statistikk.....	9
3.1	Innledning.....	9
3.2	Omfattende saker for tingrettene.....	10
3.3	Omfattende saker for lagmannsrettene.....	11
3.4	Oppsummering	12
4.	Arbeidsgruppens vurderinger og forslag.....	13
4.1	Forhåndsberamming av hoved- og ankeforhandling.....	13
4.2	Effektiv saksforberedelse	17
4.2.1	Innledning.....	17
4.2.2	Hva som kan oppnås ved en saksforberedelse etter sivilprosessuelt mønster..	19
4.2.3	Prosessuelle rammebetingelser	19
4.2.4	Skriftlig saksforberedelse med sikte på avklaring, konsentrasjon og et best mulig avgjørelsesgrunnlag.....	21
4.2.5	Særlig om ankesaker	22
4.2.6	Planmøter under saksforberedelsen.....	24
4.2.7	Øvrige forhold av betydning for å sikre reell dommerstyring av saken.....	25
4.2.8	Hvordan gjennomføre tiltakene.....	27
4.3	Adgangen til bevisavskjæring	30
4.4	Adgang til oppdeling av forhandlingene og mulighet til prøving av begrenset anke før skyldanke	33
4.4.1	Oppdeling av forhandlingene	33
4.4.2	Mulighet til prøving av begrenset anke før skyldanke.....	34
4.5	Tilståelsesreduksjon	35
4.5.1	Innledning.....	35
4.5.2	Har ønsket om prosessøkonomisk gevinst blitt innfridd?	36
4.5.3	Tiltak som kan bidra til å øke antallet tilståelsessaker	37
4.6	Mulige effektiviseringstiltak i forhold til bistandsadvokatrollen, sivile krav m.v. .	40
4.6.1	Innledning.....	40
4.6.2	Fritt valg av bistandsadvokat og bruk av koordinerende bistandsadvokater ...	41
4.6.3	Behandlingen av sivile krav	43
4.7	Behov for kompetansehevende tiltak	43
4.8	Betydningen av effektiv tolketjeneste	45
4.8.1	Innledning.....	45
4.8.2	Tidligere arbeid med tolkespørsmål	45
4.8.3	Viktige tiltak for effektiv gjennomføring av rettsmøter der det er behov for tolking	46
4.9	Begrensning i ankeadgangen for saker med strafferamme over 6 års fengsel	47
4.10	Mulig endring av skyldkravet i straffeloven § 162	49
5.	Sammenfatning av arbeidsgruppens forslag	52

1. Innledning

1.1 Arbeidsgruppens mandat, sammensetning og arbeid

1.1.1 Mandatet

Domstoladministrasjonen (DA) opprettet i mars 2011 en arbeidsgruppe med oppdrag å komme med konkrete forslag som kan bedre effektivitet og samhandling ved behandlingen av de mest langvarige og omfangsrike straffesakene.

Styret i Domstoladministrasjonen fattet den 6. desember 2010 følgende vedtak:

Domstoladministrasjonen tar initiativ til å nedsette en arbeidsgruppe som bes komme med konkrete forslag til eventuelle lovendringer, rutineendringer og andre tiltak som kan føre til bedre effektivitet i behandlingen av de mest langvarige/omfangsrike straffesakene.

Det fremgår av oppnevningbrevet av 4. mars 2011 at styrets vedtak skal danne rammen og utgangspunktet for arbeidsgruppens mandat, og at det overlates til gruppen selv å foreta eventuelle presiseringer i mandatet.

Mandatet kan i videste forstand tolkes til å omfatte tiden fra et straffbart forhold kommer til politiets kunnskap og til det foreligger rettskraftig dom i saken. En helhetlig vurdering av effektivitet fra anmeldelse til påtalevedtak, og deretter fra påtalevedtak til rettskraftig dom, er grundig vurdert av to arbeidsgrupper i ”Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling”, som avga sine sluttrapporter i juni 2000. Gruppene fremmet en rekke forslag til lovendringer mv., som i noen grad er fulgt opp av departementet¹. Sammensetningen av arbeidsgruppen og den tid som er stilt til rådighet, tilsier at Domstoladministrasjonen ikke har ment å bestille en utredning med slik bredde og dybde som de tidligere arbeidsgruppene gjennomførte.

Effektiv behandling av straffesaker har også vært tema for andre tidligere arbeider. Arbeidsgruppen viser særlig til rapporten ”Dommerstyring av straffesaker” avgitt i januar 2005 av et utvalg nedsatt av styret i Den Norske Dommerforening og til delrapport nr. 6 ”Aktiv saksstyring og saksavvikling i straffesaker” fra Domstoladministrasjonens LOK-prosjekt. Også Riksadvokaten setter i årlige rundskriv fokus på effektiv etterforskning og irtteføring av straffesaker.

Domstolenes konkrete bidrag til effektivitet i straffesakskjeden, vil først og fremst være aktiv saksstyring fra saken kommer inn til domstolen og til det foreligger rettskraftig avgjørelse. Rammene for saken ligger i tiltalebeslutningen. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden for samtlige forhold som er inntatt i tiltalen, og som skal gis anledning til å føre bevis for dette. En effektiv tilskjæring av saken forut for påtaleavgjørelse, sammenholdt med eventuell prosessøkonomisk påtaleunntatelse, er overlatt til påtalemyndigheten.

Arbeidsgruppen har på denne bakgrunn i hovedsak valgt å konsentrere sitt arbeid om de grep som kan gjøres for å bedre effektiviteten i behandlingen av omfattende straffesaker for domstolene, det vil si etter at saken er innkommet til tingretten med begjæring om

¹ Jf. blant annet Ot.prp.nr. 66 (2001-2002) og Prop.141 L (2009-2010)

berammelse av hovedforhandling. På noen punkter har vi likevel tillatt oss å peke på tiltak som er egnet til å bedre effektiviteten generelt, også for de mindre omfattende sakene.

1.1.2 Sammensetning

Arbeidsgruppen har hatt følgende medlemmer:

Lagdommer Monica Hansen Nylund (leder)

Avdelingsleder/tingrettsdommer Anne Margrethe Lund

Førstestatsadvokat Olav Helge Thue

Advokat Anders Brosveet

Seniorrådgiver Anne Ragnhild Meringen (DA)/Seniorrådgiver Hilde Enger (DA)

1.1.3 Gruppens arbeid

Arbeidsgruppen hadde sitt første møte den 22. mars 2011. Gruppen har deretter hatt fem møter. Inkludert i disse var et møte med representanter for Økokrim, et møte med aktører fra Lommemannen-saken og et møte med representanter fra Riksadvokaten.

Arbeidsgruppen har ikke foretatt studieturer til andre nordiske land, eller gått nærmere inn i rettstilstanden i andre land. Hensett til gruppens sammensetning, den tid som er stilt til rådighet for arbeidet og det svært vide mandatet som er gitt, har gruppen lagt til grunn at hensikten med arbeidet først og fremst er å få frem forslag til endringer som det må jobbes videre med før det eventuelt kan bli aktuelt å fremme lovendringsforslag.

Domstoladministrasjonen satte i oppnevningensbrevet frist for arbeidsgruppens rapport til seks måneder etter oppstart, med mulighet for forlengelse til ni måneder. Domstoladministrasjonen ga 7. september 2011 sin tilsluting til slik forlenget frist.

1.2 Sammendrag

Arbeidsgruppen trekker innledningsvis opp de hovedprinsippene vår straffeprosesslovgivning bygger på, nemlig anklageprinsippet, offentlighetsprinsippet, muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet. Arbeidsgruppen foreslår ikke grunnleggende endringer i anvendelsen av disse prinsippene, men stiller likevel spørsmål ved om muntlighets- og bevisumiddelbarhetsprinsippet i dag praktiseres utover det som er lovens forutsetning, og på den måten gjør behandlingen i retten mindre effektiv enn den kunne vært. Arbeidsgruppen peker likevel på at høy grad av rettssikkerhet i alle ledd fortsatt må være et ufravikelig krav ved behandlingen av alvorlige straffesaker. I punkt 2.2 redegjøres kort for de internasjonale forpliktelsene som i så måte danner rammer for vår interne straffeprosesslovgivning.

Arbeidsgruppen har definert lange og omfattende straffesaker som saker hvor hoved- eller ankeforhandlingen varer i mer enn 60 timer. Med utgangspunkt i årene 2005, 2009 og 2010 gis det i kapittel 3 en oversikt over hvor mange saker dette gjaldt i et utvalg store og mellomstore tingretten og i lagmannsrettene. Det fremgår også hvilke sakstyper disse sakene tilhørte. Statistikken er basert på føringer i domstolens saksbehandlingssystem, Lovisa. Andelen store og omfattende saker er svært lav i forhold til alle hoved- og ankeforhandlinger som totalt sett ble avviklet de aktuelle årene. Det er derfor begrenset hva som kan tolkes ut av årvisse endringer. Arbeidsgruppen peker imidlertid på en klar tendens til at andelen store økonomiske straffesaker øker både for tingrettene og lagmannsrettene.

Arbeidsgruppen drøfter i kapittel 4 en lang rekke faktorer som kan ha betydning for effektiviteten i straffesaksbehandlingen, blant annet forhåndsberammelse av saker for

domstolene og saksforberedelsen etter at saken er kommet inn til domstolene. Av betydning for selve gjennomføringen av rettsforhandlingene behandles blant annet adgangen til bevisavskjæring og til oppdeling av forhandlingene. Et annet forhold som kan bidra til å bedre effektiviteten er retten til tilståelsesreduksjon ved uforbeholden tilståelse, og dette er drøftet nærmere i punkt 4.5. Håndtering av et stort antall bistandsadvokater, komplekse erstatningskrav og dårlig tolketjeneste kan være hemmende for effektiviteten i lange straffesaker, og mulige løsninger på dette er drøftet i punkt 4.6 og 4.7. I tillegg har arbeidsgruppen drøftet behovet for materielt gode rammebetingelser i domstolene og for kompetansehevende tiltak. Avslutningsvis i dette kapitlet foreslår arbeidsgruppen at det vurderes nærmere om ankeadgangen for saker med strafferamme over 6 års fengsel skal begrenses og om skyldkravet i straffeloven § 162 annet og tredje ledd bør endres, for å bedre effektiviteten i straffesaksbehandlingen. Arbeidsgruppens hovedfokus har naturligvis vært de lange og omfattende sakene, men mange av tiltakene er egnet til å bedre effektiviteten for straffesaker generelt.

I kapittel 5 gis en oppsummering av arbeidsgruppens forslag til tiltak og lovendringer.

2. Grunnleggende utgangspunkter for arbeidsgruppens vurderinger

2.1 Innledning

Det er vanlig å samle de hensyn som karakteriserer en god prosessordning i tre grupper; rettergangen skal være betryggende og tillitvekkende, men samtidig rask og billig.

Rettergangen skal være organisert slik at den i størst mulig grad sikrer at det treffes materielt riktige avgjørelser og at allmennheten har tillit til dette. Hensynene vil til en viss grad kunne stå i motstrid til hverandre. Ved avveining av de ulike hensyn må man ta sakens art i betraktning. Det er for eksempel grenser for hvor raskt og billig man kan behandle en sak uten at det går på bekostning av grundigheten. På den annen side er det grenser for hvor store kostnader det offentlige bør bruke i behandlingen av bagatellmessige saker.

Norsk straffeprosess bygger på anklageprinsippet – hvilket innebærer at domstolene ikke trer i funksjon uten etter begjæring fra påtalemyndigheten. Videre på prinsippene om offentlighet, muntlighet og bevisumiddelbarhet. Dette innebærer at det langt på vei er påtalemyndigheten som gjennom tiltalebeslutningen og sitt bevisstilbud legger rammene for rettsaken.

2.2 Rettssikkerhet og effektiv kriminalitetsbekjempelse

Kjernen i begrepet rettssikkerhet er knyttet til krav om at enkeltindivider skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side, samtidig som vedkommende skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og forsvare sine rettslige interesser. Rettssikkerhet er et sentralt hensyn som reflekteres i mange deler av norsk lovgivning, og særlig på strafferettens og straffeprosessens område. Rettssikkerhetskravene kan deles inn i to hovedkategorier; materiell rettssikkerhet – som stiller overordnede krav til avgjørelsens innhold – og prosessuell rettssikkerhet – som angir kravene til hvordan avgjørelsen blir truffet. Prosessuell rettssikkerhet omfatter kravene til saksbehandlingen, herunder saksbehandlingen som leder frem til domstolens avgjørelse i straffesaker. Rettssikkerhet er et hovedelement i ivaretagelsen av enkeltindividets menneskerettigheter og på mange måter en menneskerett i seg selv, og hele den norske straffeprosessloven er sterkt preget av rettssikkerhetshensyn.

Både for den enkelte og for samfunnet er det viktig at prosessen innrettes slik at ingen uskyldige blir dømt. Samfunnets og/eller fornærmedes og etterlattes legitime interesser kan langt på vei ivaretas uten at det innebærer en svekkelse av mistenktes rettssikkerhet.

Kriminalitetsbekjempelse er en samlebetegnelse på den virksomhet som drives for å søke å hindre at samfunnet og borgerne utsettes for handlinger som samfunnet har behov for å beskytte seg mot, og som derfor er straffbare.² Hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse vil i sin ytterste konsekvens støte an mot rettssikkerhetshensyn, fordi en effektiv ressursutnyttelse vil kunne innebære en begrensning i hvor langt rettssikkerheten kan strekkes. Rettssikkerhet koster. Selv om samfunnet må være tilbakeholden med å holde økonomi og rettssikkerhet opp mot hverandre, går det en grense også her.

² Jf. NOU 2009:15 side 68.

De saker som omfattes av arbeidsgruppens mandat – de lange og omfattende sakene – vil i alminnelighet gjelde alvorlige straffbare forhold, hvor tiltalte ved domfellelse risikerer en betydelig straffereaksjon. En effektiv prosess vil imidlertid også i disse sakene kunne ivareta viktige rettssikkerhetshensyn. For eksempel vil en rask, effektiv og forsvarlig prosess kunne gi vel så god sikkerhet for at det treffes en materielt sett riktig avgjørelse, enn det en langvarig prosess kan medføre. Kravet om å opprettholde en høy grad av rettssikkerhet i alle ledd, må likevel legges til grunn som ufravikelig i behandlingen av disse sakene.

2.3 Prinsippene om muntlighet og bevisumiddelbarhet

Muntlighetsprinsippet innebærer at hovedforhandlingen skal være muntlig. Partene skal muntlig fremstille sin sak, og skriftlige bevis skal dokumenteres ved opplesning.³

Bevisumiddelbarhetsprinsippet innebærer at alle bevis som påberopes skal fremføres muntlig og direkte for retten. Vitner og sakkyndige skal som hovedregel møte for retten og gi sine forklaringer, tiltalte skal gis anledning til å forklare seg muntlig og reelle beviser, for eksempel gjenstander, skal fremvises.⁴

Det er hensynet til sakens fulle opplysning som er bærende for prinsippene om muntlighet og bevisumiddelbarhet. At saken skal være tilstrekkelig opplyst før retten treffer sin avgjørelse, er en sentral rettssikkerhetsgaranti for både tiltalte og eventuelle fornærmede. Et umiddelbart bevis antas i alminnelighet å være bedre enn et middelbart. En vitneforklaring som gis direkte for retten av vitnet selv, med mulighet for samtidig kontradiksjon og anledning til å oppklare misforståelser og tvetydigheter, antas å sette retten bedre i stand til å kunne vurdere de opplysninger som fremkommer, enn dersom man nøyer seg med å lese opp vitnets tidligere politiforklaring. Muntlighet letter også muligheten til å drive aktiv dommerstyring under prosessen.

Prinsippene om muntlighet og bevisumiddelbarhet står særlig sterkt under hovedforhandling for tingretten og ankeforhandling for lagmannsretten, i de tilfeller lagmannsretten prøver bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.⁵ Det er imidlertid intet forbud mot å supplere den umiddelbare bevisførselen med den middelbare, for eksempel når det foreligger motstrid mellom et vitnes rettlige forklaring og tidligere politiforklaring. Straffeprosessloven gir også hjemmel for enkelte andre unntak fra bevisumiddelbarhetsprinsippet.

Under ankeforhandling for lagmannsretten – også i saker hvor retten skal prøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet – er det en videre adgang til bevisumiddelbarhet enn det er for tingretten.⁶ Bevisførselen for lagmannsretten kan begrenses til den del av dommen som bestrides. Dersom tiltalte i en sak om legemsbeskadigelse for eksempel erkjenner at det var han som forsettlig slo til fornærmede, men benekter at slaget medførte skade på legeme eller helbred, kan bevisførselen begrenset til dette. Likeledes dersom tiltalte erkjenner å ha solgt narkotika, men ikke i et slik omfang at straffeloven § 162 annet ledd får anvendelse. Lagmannsretten skal i slike tilfeller legge tingrettens faktum til grunn for så vidt gjelder det som ikke er omstridt, og tingrettens dom må så langt det er aktuelt og i tråd med muntlighetsprinsippet, leses opp under ankeforhandlingen.

Forklaringer fra vitner og sakkyndige, som er protokollert i rettsboken for tingretten, kan leses opp under ankeforhandlingen dersom ingen av partene ser nødvendigheten av å avhøre

³ Jf. straffeprosessloven § 278 og § 302

⁴ Jf. straffeprosessloven §§ 296-299 og § 91

⁵ Jf. straffeprosessloven § 327, jf. kapittel 22

⁶ Jf. straffeprosessloven § 331

vedkommende på nytt, og forutsatt at lagmannsretten anser at saken ved dette blir tilstrekkelig opplyst.⁷ Bestemmelsen brukes i svært liten grad, fordi forklaringer sjelden protokolleres. Lydopptak av rettsforhandlinger foretas sjeldent i norske rettssaler i dag. Det er imidlertid grunn til å tro at slikt opptak vil bli innført som en hovedregel i løpet av få år. Når opptak av vitners forklaringer fra tingretten foreligger, bør adgangen til avspilling benyttes når ingen av partene krever å avhøre vitnet på nytt og det for øvrig anses ubetenkelig. Dersom det er foretatt utskrift av opptakene, vil opplesning av de relevante deler av uskriften også være aktuelt. Da vil man kunne begrense opplesningen til de deler av forklaringen som knytter seg direkte til tvistepunktene. Det er ikke aktuelt for arbeidsgruppen å foreslå en prosessordning for lagmannsretten tilsvarende den som er innført i Sverige, hvor bevisførselen baserer seg på videoopptak fra førsteinstansen, og hvor ankeinstansens prøving begrenser seg til en kontroll av tingrettens behandling. Det vises for øvrig til Jury-utvalgets redegjørelse for den svenske ordningen.⁸

Arbeidsgruppen vil ikke foreslå grunnleggende endringer i anvendelsen av muntlighets- og bevisumiddelbarhetsprinsippet. Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved om prinsippene, i den konkrete sak, praktiseres utover det som er lovens forutsetning. I de fleste straffesaker som føres for domstolene, også de lange og omfattende, vil det alltid være deler av faktum som ikke er omstridt mellom partene. Det er arbeidsgruppens oppfatning at det gjennom saksforberedelsen bør legges bedre til rette for å avklare hvilket faktum som i realiteten er – og ikke er – bestridt, slik at den umiddelbare og muntlige bevisførselen kan konsentreres om dette. Ikke sjelden bruker partene vesentlig lengre tid på vitneforklaringer og dokumentasjon enn det som er nødvendig for rettens avgjørelse, fordi forhandlingene ikke i tilstrekkelig grad konsentreres om det som er omstridt. Rettens ansvar for sakens opplysning kan ikke forstås dit hen at tiltaltes tilslutning til et bestemt faktum i alminnelighet ikke er tilstrekkelig for å kunne legge dette til grunn. Om saksforberedelsen knyttet til tilrettelegging av bevisførselen under hoved- og ankeforhandlingen, vises det til arbeidsgruppens forslag under punkt 4.2 i rapporten.

2.4 Folkerettslige skranker for nasjonal lovgivning

Gjennom å binde seg til ulike internasjonale konvensjoner har Norge forpliktet seg til å bekjempe særskilte former for kriminalitet på ulike måter. De fleste av disse konvensjonene medfører forpliktelser knyttet til kriminalisering av særlige straffbare handlinger, for eksempel menneskesmugling og terror, men enkelte konvensjoner inneholder også forpliktelser av straffeprosessuell art.

Straffeprosessloven gjelder med de begrensninger som følger av folkeretten og de traktater og konvensjoner Norge har inngått med andre stater.⁹ Gjennom menneskerettsloven § 3 er flere sentrale konvensjoner gjort til norsk lov med forrang foran nasjonal lovgivning i tilfelle motstrid. Av særlig betydning på straffeprosessens område er Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP). Disse konvensjonene, og den internasjonale praksis som knytter seg til dem, handler i stor utstrekning om den anklagedes rettigheter i straffeprosessen. Kravet til tiltaltes rettssikkerhet under rettergang for domstolene finnes særlig i EMK artikkel 6 og SP artikkel 14, om retten til en rettferdig rettergang.

⁷ Jf. straffeprosessloven § 331 fjerde ledd og § 294

⁸ Jf. NOU 2011:13 punkt 11.3.2

⁹ Jf. straffeprosessloven § 4

Siden slutten av 1980-tallet har Høyesterett i en rekke saker drøftet innholdet av konvensjonenes bestemmelser og Menneskerettsdomstolens (EMD-s) praksis. Det er først og fremst spørsmålene om adgangen til å lese opp fra tidligere politiforklaringer under hovedforhandlingen, tempoet i straffesaksavviklingen og adgangen til straffeforfølgning når det allerede er reagert på forholdet med annen reaksjon (dobbelstraff), som er blitt påvirket av EMK. Den siste tiden har også norsk lovgivning knyttet til begrunnelsesplikten i lagrettesaker vært behandlet i lys av EMK.

Alle arbeidsgruppens forslag antas å ligge innenfor de rammer EMK og SP setter for den interne rettergangslovgivningen.

3. Statistikk

3.1 Innledning

Arbeidsgruppen har definert store, omfangsrrike straffesaker som saker hvor hoved- eller ankeforhandlingen varer mer enn 10 rettsdager. I domstolenes saksbehandlingssystem, Lovisa, registreres antallet rettstimer i tillegg til startdato og sluttdato. Et søk på dato for første og siste dag av en hoved- eller ankeforhandling kan bli misvisende, fordi antall rettstimer per dag kan variere betydelig. I tillegg er det vanlig i omfattende saker med en eller flere rettsfrie dager. Ved uthenting av tallmateriale har arbeidsgruppen derfor valgt å søke etter saker med en varighet på mer enn 60 rettstimer, som vi antar tilsvarer 10 normale rettsdager.

Nedenfor gis en oversikt over antallet saker avsluttet i 2005, 2009 og 2010, hvor hoved- eller ankeforhandlingen i henholdsvis utvalgte tingretter og lagmannsrettene hadde varighet over 60 rettstimer. Antallet ses i sammenheng med det totale antall hoved- eller ankeforhandlinger domstolene behandlet de samme år. Det tas forbehold om mulig feilføring ved registrering av den enkelte sak.

Føringen i Lovisa, som statistikkøket bygger på, er tilgjengelig først fra 2005. Det innebærer at en eventuell utvikling av sakenes omfang kun vises i tidsrommet 2005 – 2010.

Arbeidsgruppen peker på at det kunne vært interessant å se utviklingen fra midten av 1990-tallet og til i dag, fordi det etter arbeidsgruppens egen erfaring ikke er tvilsomt at straffesakene har økt i omfang og at flere av hoved- og ankeforhandlingene er lengre nå enn for eksempel på 90-tallet. Tall fra den gang har det ikke vært mulig å innhente.

For tingrettene er det foretatt et utvalg av domstoler, som vi antar er representativt i forhold til store straffesaker. Utvalget består av Oslo tingrett, Bergen tingrett, Stavanger tingrett, Kristiansand tingrett, Sør-Trøndelag tingrett, Salten tingrett og Nord-Troms tingrett. Trondheim tingrett og (gamle) Sør-Trøndelag tingrett ble slått sammen 1. januar 2010 og ble da (nye) Sør-Trøndelag tingrett. For at tallene skal kunne sammenliknes, er tallene som presenteres som Sør-Trøndelag tingretts i 2005 og 2009, summen av de avgjorte sakene i gamle Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett. Alle lagmannsretter er med i utvalget.

De store straffesakene som er med i utvalget, fordeles på noen hovedgrupper av sakstyper. I tillegg opplyses enkelte faktorer som antas å kunne påvirke lengden på hoved- eller ankesakene: Antallet tiltalte i sakene til sammen og gjennomsnittlig antall tiltalte per sak, antallet saker med oppnevnt bistandsadvokat og antallet saker hvor det er benyttet tolk.

Sakene som er definert som store varierer i omfang, alt fra 60,5 timer til 462 timer (NOKAS i Stavanger tingrett i 2005).

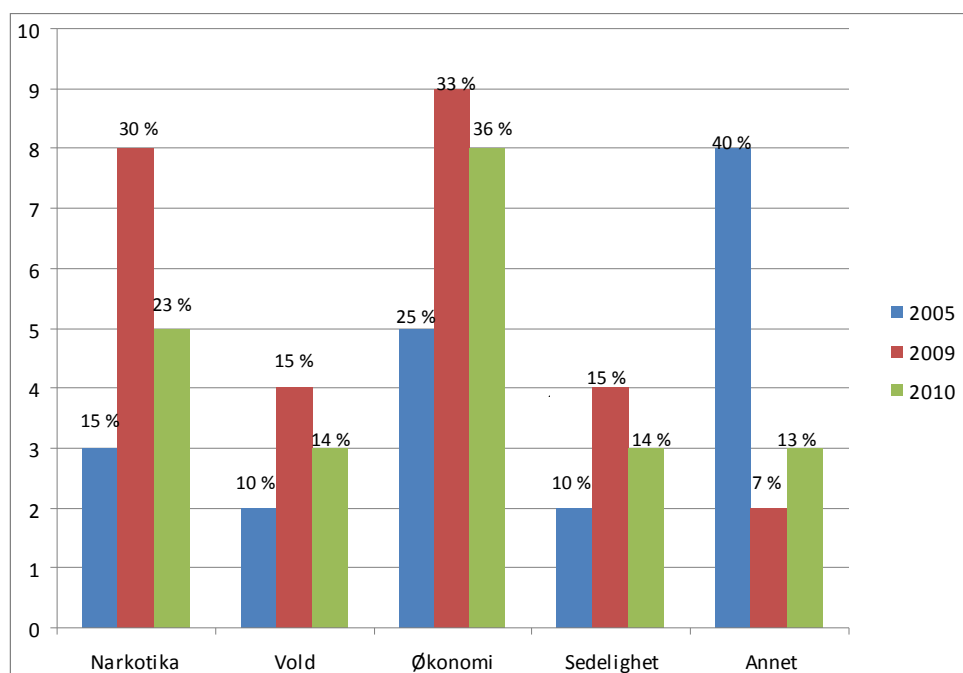
Til illustrasjon nevnes at den såkalte "Lommemannen-saken", som ikke er med i utvalget av sakene for tingrettene her, er registrert med 472,5 rettstimer for hovedforhandlingen i Follo tingrett. Hovedforhandlingen ble gjennomført i perioden 1. november 2009 – 12. april 2010 (ca 5 ½ måned). Det var 4-dagers uker og avvikling av jule- og påskeferie i perioden. Ankeforhandlingene ble gjennomført i Borgarting lagmannsrett i perioden 9. november 2010 – 15. desember 2010 (ca 6 uker). Antallet rettstimer var 136. Lagmannsrettens prøving var begrenset til å gjelde bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for deler av tiltalen, de sivile krav knyttet til de prøvede tiltaleposter og straffutmåling.

3.2 Omfattende saker for tingrettene

Tabellen nedenfor viser antallet hovedforhandlinger registrert med mer enn 60 rettstimer og det totale antall avsluttede meddommsrettssaker for årene 2005, 2009 og 2010 i de utvalgte tingrettene.

Tingrett	2005			2009			2010		
	Saker>60t	Totalt	Andel	Saker>60 t	Totalt	Andel	Saker>60t	Totalt	Andel
Oslo	17	3549	0,50 %	21	2869	0,70 %	17	2906	0,60 %
Bergen	1	966	0,10 %	3	770	0,40 %	1	833	0,10 %
Kristiansand	0	724	0,00 %	1	595	0,20 %	1	603	0,20 %
Nord-Troms	0	430	0,00 %	0	430	0,00 %	1	373	0,30 %
Salten	0	241	0,00 %	0	197	0,00 %	0	168	0,00 %
Sør-Trøndelag	1	530	0,20 %	2	401	0,50 %	1	370	0,30 %
Stavanger	1	319	0,30 %	0	402	0,00 %	1	514	0,20 %
Sum	20	6759	0,30 %	27	5664	0,50 %	22	5767	0,40 %

Sakene fordeler seg slik:

De store straffesakene for tingrettene i utvalget var gjennomsnittlig på 125 rettstimer i 2005 (her inngår NOKAS-saken i grunnlaget), 108 rettstimer i 2009 og 95 rettstimer i 2010. For tingrettene i utvalget var gjennomsnittlig antall rettstimer for øvrige meddommersaker som ble avsluttet med dom 5 timer i 2009 og 5,5 timer i 2010.¹⁰

¹⁰ Domstoladministrasjonen oppdaterer for tiden sine datasystemer, og det er per i dag ikke mulig å produsere rapporten som gir korrekt antall dommer for meddommersaker i 2005

Det totale antallet tiltalte i de nevnte sakene for utvalget av tingretter var 102 i 2005, 118 i 2009 og 76 i 2010. Gjennomsnittlig blir det 5,1 tiltalte per sak i 2005, 4,4 tiltalte per sak i 2009 og 3,5 tiltalte per sak i 2010.

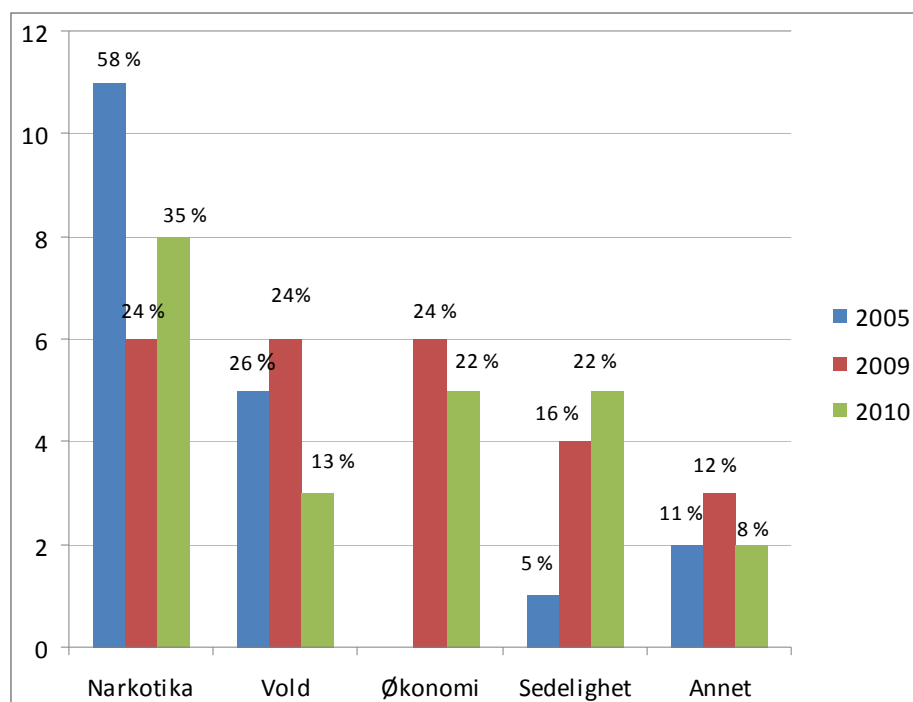
Det ble benyttet tolk i 10 av de 20 sakene i 2005. I 5 saker var det oppnevnt til sammen 8 bistandsadvokater. I 2009 ble det benyttet tolk i 15 av 27 saker. I 9 saker var det oppnevnt til sammen 15 bistandsadvokater. I 2010 ble det benyttet tolk i 12 av sakene og i 6 saker var det oppnevnt til sammen 19 bistandsadvokater.

3.3 Omfattende saker for lagmannsrettene

Tabellen nedenfor viser antallet ankeforhandlinger registrert med mer enn 60 rettstimer og det totale antall av avsluttede anker over dom for årene 2005, 2009 og 2010.

	2005			2009			2010		
	Saker>60t	Totalt	Andel	Saker>60t	Totalt	Andel	Saker>60t	Totalt	Andel
Lagmannsrett									
Agder	3	220	1,40 %	0	290	0,00 %	0	246	0,00 %
Borgarting	10	417	2,40 %	15	382	3,90 %	18	459	3,90 %
Eidsivating	1	129	0,80 %	0	103	0,00 %	1	108	0,90 %
Frostating	3	130	2,30 %	2	139	1,40 %	0	110	0,00 %
Gulating	2	228	0,90 %	8	249	3,20 %	3	268	1,10 %
Hålogaland	0	133	0,00 %	0	164	0,00 %	1	167	0,60 %
Sum	19	1257	1,50 %	25	1327	1,90 %	23	1358	1,70 %

Sakene fordeler seg slik:

For lagmannsrettene var de omfattende sakene i gjennomsnitt av en varighet av 122 timer i 2005, 108 rettstimer i 2009 og 104 timer i 2010. Gjennomsnittlig antall rettstimer for de

Øvrige ankeforhandlinger ved bevisanke i 2005, 2009 og 2010 var på henholdsvis 12 timer, 12 timer og 14 timer.

Det totale antall tiltalte i de nevnte sakene for lagmannsretten var 76 i 2005. Det vil si et gjennomsnittlig antall tiltalte per sak på 4. I 2009 var det 89 tiltalte totalt i disse sakene, gjennomsnittlig 3,6 per sak, og i 2010 79 tiltalte, gjennomsnittlig 3,4 per sak.

I 10 av de 29 sakene for lagmannsrettene i 2005 ble det benyttet tolk. I 7 av sakene var det oppnevnt bistandsadvokat (en i hver av de 7). Tolk ble benyttet i 15 av 25 saker i 2009, og til sammen 17 bistandsadvokater var oppnevnt i 12 av sakene i 2009. I 2010 ble det benyttet tolk i 17 av 23 saker og det var oppnevnt 21 bistandsadvokater fordelt på 10 saker.

3.4 Oppsummering

Andelen store, omfattende straffesaker er svært lav sett i forhold til alle hoved- eller ankeforhandlinger i tingrettene og lagmannsrettene.

Ut fra materialet som foreligger, ses en klar utvikling mot flere store økonomiske straffesaker, både i tingrett og lagmannsrett. Fra 2005 er det også en økning i begge instanser når det gjelder omfangsrike sedelighetssaker. Andelen store narkotikasaker har økt i tingrettene og gått ned i lagmannsrettene. Arbeidsgruppen peker imidlertid på at tallene er svært lave og at det derfor er begrenset hva som kan tolkes ut av årvisse endringer. Av den grunn, og fordi tallmaterialet ikke går lengre tilbake enn til 2005, kan det være vanskelig å se signifikante utviklingstrekk.

Generelt kan det pekes på flere utviklingstrekk de senere årene som kan føre til mer omfattende hovedforhandlinger. For eksempel har den teknologiske utviklingen og ny straffeprosesslovgivning medført muligheter for å skaffe og å føre, bevis som tidligere ikke var mulig, for eksempel teletrafikk- og posisjoneringsdata, kommunikasjonskontrollmateriale, databeslag og andre elektroniske spor. Ellers kan nevnes økt fokus på straffebud som tar sikte på å ramme handlinger som i sin natur er skjulte og derved vanskelig å bevise uten å presentere et omfattende "puslespill" som bevis. Eksempler på dette er korrupsjon, innsidehandel og konkurranselovbrudd. Nye inndragningsregler og økt bruk av inndragning reiser nye og komplekse problemstillinger. Fornærmede og etterlatte er gitt styrkede rettigheter, og flere erstatningskrav behandles i forbindelse med straffesakene. De nevnte faktorene er langt på vei knyttet til lovgivningstiltak som er villet, og ressursbehovet knyttet til irettføringen forutsettes vurdert i forbindelse med de enkelte lovendringene.

4. Arbeidsgruppens vurderinger og forslag

4.1 Forhåndsberamming av hoved- og ankeforhandling

Reglene om beramming av straffesaker følger av straffeprosessloven § 275. Etter bestemmelsens første ledd har tingrett og lagmannsrett en frist på 2 uker for å beramme straffesaker, dersom ikke særlige forhold er til hinder for dette. Fristen regnes fra saken er kommet inn til tingretten eller fra anke til lagmannsretten er henvist til ankeforhandling.

Hovedregelen er at hovedforhandling skal avholdes så snart som mulig. Dersom siktede var under 18 år da forbrytelsen ble begått eller der siktede sitter i varetekt når saken berammes, har domstolen en frist for når hoved-/ankeforhandling skal være påbegynt. Dersom ikke særlige forhold er til hinder for det, skal hovedforhandling i tingrett være påbegynt innen 6 uker og ankeforhandling påbegynt innen 8 uker etter at saken kom inn til tingretten eller ble henvist til ankebehandling i lagmannsretten.

Med forhåndsberamming menes de tilfeller der det reserveres tid for avholdelse av hoved-/ankeforhandling forut for at saken er kommet inn for tingretten, eller forut for beslutning om fremme av anke. Forhåndsberamming av ankeforhandling kan også skje før dom i tingretten foreligger.

Forhåndsberamming vil være særlig aktuelt i fristsakene etter straffeprosessloven § 275, og overholdelse av fristene vil ofte være avhengig av at det er foretatt forhåndsberamming. Dette gjelder spesielt i saker av en viss størrelse og/eller hvor det er mange aktører involvert. Forhåndsberamming vil også være aktuelt i store og mer omfangsrrike saker som ikke er fristsaker, for eksempel i større narkotikasaker og i økonomiske straffesaker.

I de sakene hvor siktede sitter i varetekt, bør spørsmål om forhåndsberamming tas opp i fengslingsmøte. I rapporten ”*Dommerstyring av straffesaker – god praksis for rask avvikling*”, er det anbefalt at det i første fengslingsmøte vurderes om tidspunkt for hovedforhandling kan fastsettes, og at det bør gjøres forsøk på å forhåndsberamme saken. Ved forlengelse av fengsling må spørsmålet vurderes.

Spørsmålet om forhåndsberamming for tingretten vil ofte avhenge av påtalemyndighetens initiativ. Påtalemyndigheten vil, ved fengsling eller når etterforskningen tilsier at tiltale blir tatt ut, vite om saken omfattes av fristreglene i § 275, eller om den er av en slik størrelse og omfang at en reservasjon av tidspunkt for hovedforhandling er nødvendig. At initiativet til forhåndsberamming bør ligge hos påtalemyndigheten er i samsvar med anklageprinsippet; domstolene tar ikke initiativ til straffeforfølgning. Loven oppstiller imidlertid intet pålegg for påtalemyndigheten eller domstolene for å ta initiativ til forhåndsberamming.

Spørsmålet om å lovfeste forhåndsberammelse i fristsaker er drøftet i forarbeidene til endringene i straffeprosessloven § 275, som trådte i kraft 1. oktober 2002.¹¹ Det fremgår her:

Under høringen er det anført at det vil være lettere å overholde frister for å avholde hovedforhandling hvis saken forhåndsberammes. Gjeldende rett stenger verken for å

¹¹ Jf. Ot.prp nr. nr. 66 (2001-2002) side 66

forhåndsberamme hovedforhandling i førsteinstansen eller i ankeinstansen. Forhåndsberamning skjer ikke sjelden i praksis - særlig i førsteinstansen.

Praktiske hensyn taler for slik forhåndsberamning. Men andre hensyn kan tale imot:

Ved å beramme saker for tingretten før tiltale er tatt ut, risikerer man å skape inntrykk av at skyldspørsmålet allerede er avgjort. Hensynet til den siktede tilsier derfor at påtalemyndigheten ikke automatisk bør ta initiativ til å beramme hovedforhandling. Forhåndsberammes ankeforhandlingen, kan det dessuten gi inntrykk av at behandlingen i førsteinstans ikke tas på alvor. Departementet antar imidlertid at de profesjonelle partene i saken ikke vil la utførelsen av sine oppgaver i første instans påvirkes av at det allerede er satt av tid til ankebehandlingen. Forhåndsberamning forekommer i dag, uten at departementet har fått inntrykk av at denne praksisen har hatt uheldige konsekvenser for partenes innsats under behandlingen for tingretten.

Ressurshensyn kan også tale imot å forhåndsberamme. Blir det først kort tid før den forhåndsberammede hovedforhandling klart at tiltale ikke vil bli tatt ut eller saken ikke anket, kan det være vanskelig å fremskynde en annen sak. Dermed risikerer man at rettssal og dommerkapasitet ikke blir utnyttet.

De nevnte betenkelighetene kan trolig i de fleste tilfellene unngås ved at aktørene i straffesakskjeden utviser skjønn med hensyn til hvilke saker som forhåndsberammes.

Departementet antar at det særlig kan være aktuelt å forhåndsberamme hovedforhandling i saker der den siktede er varetektsfengslet og i saker med unge lovbrøyttere. Departementet har fått opplyst at forhåndsberamning i enkelte distrikter allerede i dag foregår i utstrakt grad i saker med unge lovbrøyttere. Hovedforhandling berammes da i forbindelse med førstegangsfremstilling for varetektsfengsling.

Forhåndsberamning kan være aktuelt også i andre saker, for eksempel i saker hvor det er klart at aktor eller forsvarer vil ha problemer med å møte på kort varsel. Det samme gjelder i komplekse og tidkrevende saker som domstolene vil ha behov for å reservere tid til på et tidlig tidspunkt for å unngå forsinkelser.

Etter departementets syn åpner gjeldende rett for forhåndsberammelser. Enkelte høringsuttalelser kan imidlertid tyde på at praksis varierer fra domstol til domstol. Departementet har likevel ikke inntrykk av at det er noe stort behov for å lovfeste en regel om forhåndsberammelser. Derfor foreslås det ikke egne lovregler om dette.

Domstoladministrasjonen gjennomførte i mars 2010 en undersøkelse for å se på bruken av forhåndsberamning i fristsakene. Undersøkelsen viser at hyppigheten av forhåndsberamning i tingrettene (9) varierer fra unntaksvis til jevnlig. Forhåndsberamning skjer som regel etter anmodning fra påtalemyndigheten, og fortrinnsvis der siktede sitter i varetekt eller der hovedforhandlingen er av en viss varighet. Tingrettene er positive til forhåndsberamning, men peker på at dette er avhengig av initiativ fra påtalemyndigheten. Tall fra Oslo tingrett inngikk ikke i undersøkelsen. Arbeidsgruppen har innhentet opplysninger fra Oslo tingrett som viser at det ved domstolen blir foretatt forhåndsberamning i ca. 40 % av fristsakene, og at dette i all hovedsak skjer etter initiativ fra påtalemyndigheten. Oslo tingrett opplyser videre at det gjennomgående er de små og korte sakene som forhåndsberammes. Oslo tingrett har gitt uttrykk for et ønske om at forhåndsberamning brukes oftere i større saker, med mange

aktører. Det er deres mening at påtalemyndigheten bør etablere bedre rutiner for forhåndsberamming av store straffesaker. Dette gjelder særlig for fristsakene, men også for andre omfattende saker.

Domstoladministrasjonens undersøkelse viser at det i liten grad blir foretatt forhåndsberamming i lagmannsrettene (4). Lagmannsrettene peker på at fristene i § 275 stort sett blir overholdt, og at behovet for forhåndsberammelser derfor ikke er stort. Det er imidlertid pekt på at forhåndsberamming bidrar til å redusere saksbehandlingstiden i langvarige fristsaker.

Riksadvokaten har i flere rundskriv pekt på betydningen av at man så tidlig som mulig søker å få oversikt over når fristsaker kan forventes berammet og at påtalemyndigheten samarbeider med domstolene om forhåndsberammelse hvor dette er hensiktsmessig, også i ankesaker.¹² Spørsmålet om forhåndsberamming og varsling av fristsaker har videre vært tema i samarbeidsmøter og aktørkonferanser mellom domstolene, påtalemyndigheten og advokater.

Etter arbeidsgruppens vurdering er forhåndsberamming et hensiktsmessig tiltak for å få avvirket de store og omfangsrike straffesakene innen et tidsperspektiv som ivaretar hensynet til tiltalte, fornærmede og allmennheten, samt domstolenes behov for en hensiktsmessig saksavvikling. Forhåndsberamming kan bidra til å redusere unødige aktor-, bistandsadvokat- og forsvarerbytter, og omkostningene slike bytter medfører. I tillegg anser arbeidsgruppen forhåndsberamming som et godt tiltak for å styrke det frie forsvarer- og bistandsadvokatvalg i disse sakene. De undersøkelser som er gjort viser også at forhåndsberamming foretas relativt ofte, spesielt i fristsakene.

I forhold til de store og omfangsrike straffesakene, som ikke omfattes av fristreglene, kan det stilles spørsmål ved om fremdriften blir skadelidende fordi det er vanskelig å få disse berammet innen akseptabel tid. Det kan derfor stilles spørsmål ved om de store og omfattende sakene burde omfattes av fristreglene.

Under lovforarbeidet til innføringen av fristreglene i straffeprosessloven § 275, gikk enkelte høringsinstanser inn for at fristreglene skulle gjelde for flere sakstyper enn siktede under 18 år eller ved varetekt. Dette ble ikke fulgt opp i lovforslaget.

Innføring av frister for noen sakstyper vil sannsynligvis medføre at de fristbelagte sakene prioriteres i domstolene på bekostning av andre saker. En utvidelse av gruppen av de fristbelagte sakene øker risikoen for at andre saker får en uforholdsmessig lang saksbehandlingstid. Dette kan være saker som er alvorlige, og hvor en lang behandlingstid kan være belastende for de involverte. Effektiviteten i straffesaksavviklingen generelt må vektlegges ved vurderingen av tiltak for en mer effektiv behandling av de store og omfattende straffesakene. Målet for effektivitetstiltak for de store og omfattende sakene bør etter arbeidsgruppens vurdering være en raskere saksavvikling generelt, ikke nødvendigvis overholdelse av en frist.

Det kan også tenkes vanskelige avgrensinger i forhold til hva som er en stor og omfattende sak. Dette er en vurdering som i så fall må foretas før forhåndsberammelsen, og hvor det senere kan vise seg at saken ikke var av en slik art at den skulle prioriteres. Dette kan medføre at andre, ikke fullt så langvarige, saker blir skadelidende.

¹² Jf. RA-2005-2, RA-2009-2 og RA-2010-2

Innføring av frister for disse sakene kan derfor få uheldige utslag for saksavviklingen generelt. Behovet for tid til god saksforberedelse kan også tale mot utvidelse av hvilke saker som skal omfattes fristreglene. For de mest omfattende sakene er det dessuten sjelden hensiktsmessig å måtte tvinge frem bytte av aktører, på tvers av siktedes eller fornærmede/etterlattes ønsker. Disse hensynene kan gjøre det vanskelig å overholde fristen i de største og mest omfangsrrike sakene. Etter arbeidsgruppens vurdering er en styrking av samhandlingen mellom påtalemyndighet og domstolene et mer hensiktsmessig tiltak for en rask beramning og avvikling av de store og omfattende straffesakene enn at det settes frister for beramning av disse sakene.

Av undersøkelsen foretatt av Domstoladministrasjonen er det fra en del tingretter gitt uttrykk for at varslingen og initiativet fra påtalemyndigheten i forhold til forhåndsberamning av fristsakene ikke alltid fungerer like godt. Det er ikke foretatt en tilsvarende undersøkelse om praksisen for berammelse av de store og omfattende straffesakene som ikke er fristsaker. Det kan stilles spørsmål ved om det er behov for å regulere en aktivitetsplikt for påtalemyndigheten når det gjelder forhåndsberammelse, ved interne instruksjer i påtalemyndigheten eller ved pålegg i lov.

Departementet fant ved innføringen av fristreglene i straffeprosessloven § 275 ikke grunn til å lovfeste en regel om forhåndsberammelse, og viste til at gjeldende rett åpner for dette.

Etter arbeidsgruppens vurdering foreligger det gode grunner for å pålegge en plikt om forhåndsberamning for de store og omfattende straffesakene. Et slikt tiltak vil kunne bidra til en rask og effektiv saksavvikling.

Det kan særlig reises spørsmål ved om det burde innføres plikt til forhåndsberamning av ankesaker. Dette vil kunne sikre at når en straffesak først er brakt inn for domstolene, så er veien videre i systemet tilrettelagt slik at behandlingen skjer med rimelig hurtighet. For anker i 6-års saker, hvor partene som hovedregel har en rett til behandling av anken, kan det særlig være gode grunner for å lovfeste en plikt til forhåndsberamning. Arbeidsgruppen finner ikke at det er prinsipielle betenkeligheter knyttet til å forhåndsberamme en ankesak før anken foreligger og viser i denne forbindelse til departementets uttalelser, inntatt foran. Vår prosessordning legger opp til en to-instansprøving av disse sakene, og dette må det tas hensyn til ved vurderingen av tiltak for å oppnå en effektiv saksavvikling. Dersom forhåndsberamning foretas i disse ankesakene vil man i alle fall spare den tid som medgår til påtalemyndighetens interne behandling av anken før den sendes lagmannsretten.

Selv om det hadde vært ønskelig med en lovfesting av plikt til forhåndsberamning, finner arbeidsgruppen etter en samlet vurdering at dette ikke er et hensiktsmessig tiltak. De store og omfattende straffesakene utgjør en sammensatt gruppe hvor de hensyn som må vektlegges ved saksavviklingen vil variere. Det må i den enkelte sak foretas en konkret vurdering av hvordan saken kan og bør legges opp. I de sakene hvor det er mange parter og prosessfullmektiger, og ikke minst sakkyndige, er det viktigere med forhåndsberamning enn i saker hvor det er få aktører. Noen saker er det knyttet slik usikkerhet til at en forhåndsberamning lett vil måtte utsettes, noe som unødig vil binde opp ressurser hos domstolene og aktørene. Lovfesting av plikt til forhåndsberamning for alle store og omfattende saker, vil kunne medføre et for rigid system som ikke tar hensyn til sakenes egenart. Hensynet til et fleksibelt system gjør derfor at arbeidsgruppen ikke vil anbefale en slik lovfesting.

Etter arbeidsgruppens vurdering er en styrking av samhandlingen mellom påtalemyndighet og domstolene et mer hensiktsmessig tiltak for å sikre en effektiv avvikling av de store og omfangsrrike straffesakene.

Behovet for samhandling er berørt i tidligere rapporter. I rapporten ”*Dommerstyring av straffesaker – god praksis for rask avvikling*” er det foreslått at det bør vurderes å etablere et samarbeid med påtalemyndigheten med henblikk på at retten varsles så snart det er sannsynlig med en hovedforhandling av en viss størrelse og om fristsaker, og at det samtidig angis forslag til beramning.

I LOK rapport nr. 6 ”*Aktiv saksstyring og saksavvikling i straffesaker*” er det foreslått at påtalemyndigheten må varsle om fristsaker og tidkrevende straffesaker så snart etterforskningen tilsier at tiltale blir tatt ut, slik at tid for hovedforhandling kan reserveres umiddelbart. Det er videre foreslått at påtalemyndigheten i disse sakene skal underrette lagmannsretten om tiltale, berammelse og planlagt tidsforbruk i tingretten, slik at lagmannsretten kan vurdere om det skal reserveres tid for eventuell ankesak før saken er behandlet i tingretten.

De undersøkelser som er foretatt viser at forhåndsberamning fungerer godt ved mange domstoler. Det kan tyde på at det er ulik kultur og bevissthet hos påtalemyndigheten ved de enkelte embeter og distrikter. Det kan også være ulike holdninger ved de enkelte domstoler i forhold til om forhåndberamning er hensiktsmessig og ønskelig. En økt bevissthet på samhandling kan endre holdningene til disse spørsmål.

I og med at det er påtalemyndigheten som må ta initiativet til forhåndsberamning bør det utarbeides interne rutiner i påtalemyndigheten i forhold til dette. Arbeidsgruppen ser at det kan være utfordringer knyttet til å anmode om forhåndsberamning før tiltale er tatt ut, men påtalemyndigheten bør kunne lage et system for å varsle om store saker og ta initiativ til forhåndsberamning. Det er også viktig at det i domstolene utarbeides gode rutiner i forhold til forhåndberamning.

4.2 Effektiv saksforberedelse

4.2.1 Innledning

Tradisjonelt begrenser saksforberedelsen i en straffesak seg til at påtalemyndigheten utferdiger tiltalebeslutning og bevisoppgave, hvoretter forsvareren eventuelt inngir en supplerende bevisoppgave. Deretter behandles saken uten at retten får tilgang til annet materiale om saken enn hva som presenteres under hovedforhandlingen.

I det store gross av straffesaker er dette en effektiv og hensiktsmessig fremgangsmåte. Hva som er de springende punkter vil ofte gi seg selv, i hvert fall for sakens parter som har tilgang til etterforskningsdokumentene med opplysning om hva de ulike parter har forklart til politiet.

I sivilprosessen har man tradisjonelt hatt en mer omfattende saksforberedelse, der partene gjennom stevning, tilsvar og senere prosesskrift, redegjør for sine standpunkter i form av faktiske og rettslige anførsler, samt redegjør for de bevis som tilbys og hva som søkes bevist ved de enkelte bevis.

I forarbeidene til tvisteloven påpekes blant annet følgende punkter som grunnlag for reformbehov innen sivilprosessen:¹³

- det er behov for en styrket behandling av kompliserte og viktige saker, slik at en kombinasjon av skriftlig og muntlig behandling kan medvirke til et sikrere avgjørelsesgrunnlag
- det brukes for mye tid på behandling av sakene, og den er for lite konsentrert om det omtvistede, tvilsomme og sentrale.

En stor del av de straffesakene som faller innenfor arbeidsgruppens mandat er økonomiske straffesaker, som kan ha vesentlig mer til felles med en sivil tvist enn en "tradisjonell straffesak". Sentrale elementer er ofte:

- Svært omfattende faktum og bevisstoff, men der kun mindre deler av dette – om noe – egentlig er omtvistet (herunder omfattende bevistilfang i form av teledata, kommunikasjonskontrollopplysninger, databeslag, e-postkorrespondanse, transaksjonsopplysninger, dokumenter m.v.)
- Faktisk uenighet kan ofte være knyttet til prejudisiell juridisk vurdering av underliggende, sivilrettslige spørsmål
- Mer komplekse straffebestemmelser med en rekke ulike straffbarhetsvilkår gir mange alternative tvistepunkter. Dersom påtalemyndigheten legger opp saken for å dekke inn alle tenkelige tvistepunkter blir behandlingen svært omfattende.
- Kompleks materiell strafferett så vel som stadig mer kompleks straffeprosess medfører stadig mer rent juridisk baserte tvistepunkter.

De grunnleggende hensyn bak prosesslovgivningen innenfor henholdsvis sivil- og straffeprosessen er i det vesentlige de samme, med den viktige reservasjon at straffesaker i motsetning til de fleste sivile saker er *indispositive* – retten skal på embets vegne våke over sakens rette opplysning.

Denne forskjellen medfører på den ene side at partene i straffesaker ikke kan binde retten ved sine anførsler, slik man kan i dispositive sivile saker. Dette forhold gjør at partene ikke uten videre kan forenkle opplegget av saken ut fra hverandres anførsler, i og med at retten vil kunne gå utenfor disse. Denne problemstillingen forekommer imidlertid også i sivilprosessen – for de indispositive sivile sakers del – uten at saksforberedelsen legges vesentlig annerledes opp av den grunn.

Samtidig tilsier de særlige hensyn som gjør seg gjeldende i straffeprosessen at man må sørge for å ha en minst like betryggende prosess som i sivile tvister for å komme frem til et sikrest og riktigst mulig avgjørelsesgrunnlag, der de springende punkter er best mulig belyst fra begge sider.

På denne bakgrunn mener arbeidsgruppen at det er grunn til å trekke betydelige vekslers på vurderingene som ligger til grunn for tvisteloven, som grunnlag for hva som innenfor de rammer straffeprosessloven gir, er hensiktsmessige retningslinjer for saksforberedelse i omfattende / komplekse straffesaker.

¹³ Jf. Ot.prp nr 51 (2004-2005) side 35-36

4.2.2 Hva som kan oppnås ved en saksforberedelse etter sivilprosessuelt mønster

Gjennomføring av en mer omfattende skriftlig saksforberedelse etter sivilprosessuelt mønster i omfattende saker, vil generelt kunne bidra til å oppnå:

- At man kan unngå / begrense bevisførsel om omstendigheter som ikke er omtvistet, selv om de er nødvendige for rettens avgjørelse. Herunder at man forut for hovedforhandlingen kan få ryddet av veien anførsler og påstander som det etter imøtegåelse fra motparten viser seg at ikke er grunnlag for å opprettholde.
- At alle parter og retten på forhånd er fokusert på hva som er de reelle faktiske og rettslige tvistepunkter, slik at disse blir best mulig belyst både gjennom bevisførsel, rettsstoff og prosedyre. Herunder at anførsler som ligger til grunn for tiltalebeslutningen, men som ikke kan sluttes ut fra denne, blir klargjort som grunnlag for forberedelsen av forsvaret.
- At retten får et reelt grunnlag for å drive aktiv saksstyring.

4.2.3 Prosessuelle rammebetingelser

Grunnlaget for rettens avgjørelser

Straffeprosessloven § 305 angir at retten “[v]ed avgjørelsen av hva som anses bevist” bare kan ta “i betraktning de bevis som er ført under hovedforhandlingen”.

Dette kan imidlertid ikke ha som konsekvens at det må føres bevis for uomtvistede omstendigheter for at retten skal ha anledning til å bygge på dem som grunnlag for sin avgjørelse. Dette følger blant annet av sammenhengen med § 292 første ledd om at i tilfelle av en “fullstendig tilståelse, bestemmer retten i hvilken utstrekning ytterligere bevisførsel om skyldspørsmålet skal finne sted”. Når retten kan begrense bevisførselen i tilfelle av fullstendig tilståelse, må den også kunne gjøre det mindre, nemlig å begrense bevisførselen for så vidt gjelder enkelttemaer som er erkjent / ubestridt.

I den grad tiltalte erkjenner forhold han selv har direkte kunnskap om, vil tiltaltes forklaring i seg selv være et bevis fremkommet i retten, som retten kan bygge sin avgjørelse på etter § 305. Men mange straffbarhetsvilkår vil bero på omstendigheter tiltalte selv ikke har direkte kunnskap om, og derved ikke egentlig kan avgi bevis om. Det kan for eksempel være spørsmålet om hvorvidt fornærmede faktisk var i villfarelse eller ikke i en bedragerisak, eller spørsmål om det faktisk er årsakssammenheng mellom tiltaltes handling og en skadefølge eller lignende. I mange tilfeller vil imidlertid forholdene ligge slik an ut fra etterforskningsmaterialet, at tiltalte og hans forsvarer vil akseptere at vedkommende straffbarhetsvilkår er oppfylt. Det vil da fremstå som unødvendig anstaltmakeri å kreve slike uomtvistede forhold bevisført for at retten skal kunne bygge på dem ved sin avgjørelse, og man må ut fra prinsippet i § 292 kunne legge slike forhold til grunn for avgjørelsen. Dog må det forutsettes at det foreligger en tilfredsstillende notoritet om aksepten av et forhold som uomtvistet.

I fullstendige ankesaker gir § 331 tredje ledd lagmannsretten anledning til å avskjære bevisførsel om forhold som er lagt til grunn i den påankede dom, og som ikke er bestridt. Dette innebærer forutsetningsvis at retten i den utstrekning kan bygge direkte på tingrettens dom uavhengig av regelen i § 305.

Straffeprosesslovens regler om saksforberedelsen og gjennomføringen av hovedforhandling

Selv om straffeprosessloven ikke har regler som tilsvarer tvistelovens bestemmelser om stevning, tilsvær, sluttinnlegg og øvrig skriftlig saksforberedelse, kan ikke straffeprosesslovens regler anses å være til hinder for å gjennomføre en saksforberedelse langt på vei etter sivilprosessuell modell i straffesaker der det finnes hensiktsmessig.

Således gir § 262 tredje ledd anledning for retten til å pålegge påtalemyndigheten å sende en skriftlig redegjørelse for saken. Forsvarer har anledning å gi bemerkninger til denne. Bestemmelsen ble inntatt i 1991¹⁴ etter forslag fra Økokrim, men er anvendelig i alle saker der ”sakens omfang og kompleksitet gjør det nødvendig” med slik redegjørelse.¹⁵ Bestemmelsen er inntatt etter mønster av dansk retsplejelov § 927 b.

Etter straffeprosessloven av 1887 § 292 skulle statsadvokaten i lagmannsrettssaker sende lagmannen ”en kort redegjørelse for saken og dens beviser”, mens man i herreds- og byrettssaker hadde en regel om at saksdokumentene skulle sendes retten under saksforberedelsen. Disse reglene ble ikke videreført i straffeprosessloven av 1981, men Justiskomiteen inntok bestemmelsen om at retten ved behov kan be om utlån av sakens dokumenter i § 262.¹⁶

I de generelle merknadene til lovens kapittel 21 om forberedelse til hovedforhandling, skriver Justiskomiteen bl.a. følgende:

Komitéen er samd i departementet sin prinsipielle merknad om at retten ikkje skal trekkast inn i saksførebuinga på eit vis som kan rokke ved den upartiske stillinga retten skal ha i prosessen.

...

Etter paragraf 262 skal påtalemakta sende retten kopi av tiltalebeslutninga med oppgåve over dei bevisa ho vil føre, til retten. Regelen vil føre til at herads/byretten ikkje får tilsend dokumenta i saka, slik ordninga er nå. Grunngevinga for framlegget er for det første at ein sparar tid og arbeid. Vidare vil ein unngå at retten sin formann ved å studere dokumenta kjem til å gjere seg opp ei førehandsmeining om saka. Departementet uttalar at formannen likevel skal kunne få be om å få sjå alle dokumenta i dei tilfelle han skulle føle behov for å sette seg inn i saka på førehand. Komitéen er samd i at det vil forenkle saksførebuinga at bare kopi av tiltalebeslutninga og bevisoppgåva blir send retten. Komitéen ser likevel ikkje bort frå at det både i lagmannsrett og herads/byrett i einskilde saker kan vere behov for å gå gjennom saksdokumenta på førehand. Dette gjeld særleg i kompliserte saker og er viktig sett på bakgrunn av at retten sin formann har hovudansvaret for avhøret av den som er sikta, jfr. paragraf 91. Komitéen meiner det bør gå fram av lova at formannen skal ha høve til å be om å få sjå dokumenta når han finn behov for det.

Denne type innvendinger ble også problematisert i forbindelse med at § 262 tredje ledd om redegjørelse ble tatt inn i loven i 1991. I Økokrims brev som lå til grunn for forslaget, het det om en ordning med slik redegjørelse:

¹⁴ Jf. lov 20.07.1991 nr 68, jf. Ot.prp. nr. 53 (1990-1991) ”Visse tiltak mot økonomisk kriminalitet”

¹⁵ Jf. Ot.prp. nr. 53 (1990-1991) side 16, pkt. 4.4.3

¹⁶ Jf. Innst. O. nr. 37 (1980-1981) s. 32-33

Innvendingen kan være at dette vil trekke dommerens objektivitet i tvil. Etter vår mening kan det ikke være noe avgjørende argument. Ordningen er ment for særlig omfattende eller komplekse saker der det er av sentral betydning at dommeren har den tilstrekkelige oversikt og forståelse av saken til å kunne lede forhandlingene på en effektiv måte. Det vil ikke dreie seg om fremstilling av noe annet enn det aktor kan fremlegge i sitt innledningsforedrag etter strpl. § 289 annet ledd. Som der (og etter den danske bestemmelse) bør forsvareren få anledning til å komme med skriftlige kommentarer til en eventuell skriftlig redegjørelse fra påtalemyndigheten. I sivile saker vil dommeren på forhånd ha lest prosesskriv fra partene. Det er ingen som reiser spørsmål om at dette rokker ved dommerens objektivitet.

Disse hensyn medførte imidlertid ingen motstand mot forslaget – det fikk bred støtte blant høringsinstansene.

4.2.4 Skriftlig saksforberedelse med sikte på avklaring, konsentrasjon og et best mulig avgjørelsesgrunnlag

Det må forutsetningsvis være en målsetning ved prosessreglene at saksforberedelsen i straffesaker på samme måter som i sivile saker, skal danne grunnlag for både effektiv / rasjonell saksbehandling og et kvalitativt best mulig avgjørelsesgrunnlag som leder til materielt riktige avgjørelser.

I tvisteloven § 9-2 (3) slås fast at stevningen ”skal gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten. Krav, påstand samt faktisk og rettslig begrunnelse skal være slik angitt at saksøkte kan ta stilling til kravene og forberede saken.” Lovens § 9-3 (3) angir tilsvarende at tilsvaret blant annet bør angi ”saksøkte påstand og den faktiske og rettslige begrunnelse for påstanden.” § 12-2 (3) bestemmer at ”[p]rosesskriv skal tjene til å klarlegge tvistespørsmålene og redegjøre for partenes syn på behandlingen av saken.”

Det er særlig punktene om ”faktisk og rettslig begrunnelse” som ofte blir stående uforklart gjennom en tradisjonell oversendelse av tiltalebeslutning og bevisoppgave. Dette gjelder ikke minst i økonomiske straffesaker, der det ofte vil foreligge prejudisielle, sivilrettslige spørsmål som grunnlag for prøvingen av de objektive straffbarhetsvilkår. I slike saker bør det derfor regelmessig gis pålegg om utarbeidelse av redegjørelse etter straffeprosessloven § 262 tredje ledd, og da med sikte på at denne skal fylle stevningens funksjon som angitt i tvisteloven § 9-2 (3).

En viktig forskjell fra tvistemål til straffesaker, er at forsvareren ikke på samme måte som en prosessfullmektig kan foreta prosesshandlinger, gi erkjennelser eller på annen måte binde sin klient prosessuelt. Videre foreligger det ikke hjemmel for å pålegge tiltalte å ”gi tilsvær” / redegjøre for sitt syn på saken, verken forut for eller under hovedforhandlingen. Det må imidlertid antas at de fleste tiltalte vil se seg tjent med å få fremkomme med sin imøtegåelse av påtalemyndighetens anførsler i forkant.

Således bør forsvareren oppfordres til, i bemerkningene til påtalemyndighetens redegjørelse, så langt som mulig å redegjøre for hvilke av påtalemyndighetens påstandsgrunnlag (faktiske og rettslige anførsler) som bestrides hhv ikke bestrides, samt å redegjøre for de sentrale anførsler / påstandsgrunnlag fra forsvarets side.

I den grad det ut fra påtalemyndighetens redegjørelse og forsvarers bemerkninger til denne, fremstår å være grunnlag for å rydde deler av faktum av veien som omforent, vil det så være

hensiktsmessig å søke etablert en basis for å kunne innta dette omforente faktum i avgjørelsesgrunnlaget uten å måtte gå veien om ordinær bevisføring.

Videre vil redegjørelse og tilsvare/bemerkninger gi et langt bedre grunnlag for aktiv dommerstyring av saken, samt danne basis for et sikrere avgjørelsesgrunnlag ved at dommerne forut for bevisførselen har oversikt over de reelle tvistepunktene i saken.

Et annet virkemiddel i samme retning vil være å stille krav til at bevisoppgaver i omfattende straffesaker skal utformes i samsvar med tvisteloven § 21-6, slik at det i bevisoppgaven må opplyses hva beviset skal godtgjøre. Herunder kan det være hensiktsmessig å be om at redegjørelsen for bevisene etter sivilprosessuell modell inntas i konteksten i redegjørelse / forsvarers bemerkninger etter straffeprosessloven § 262 tredje ledd.

Det er et særlig spørsmål i hvilken grad påtalemyndighetens redegjørelse etter § 262 tredje ledd skal forutsettes å være objektiv. Etter arbeidsgruppens syn bør redegjørelsen for at den skal tjene sin hensikt som ledd i saksforberedelsen – herunder å gi forsvareren et best mulig grunnlag for å forberede saken – redegjøre for påtalemyndighetens faktiske og rettslige anførsler (påstandsgrunnlag), på samme måte som prosesskrivene i sivile saker. Et objektivitetskrav som avskjærer å redegjøre for hva påtalemyndigheten anfører, vil gjøre at redegjørelsen ikke kan fylle sin hensikt. Så lenge forsvareren gis anledning til å fremme tilsvarende anførsler på tiltaltes vegne, kan ikke en slik redegjørelse ses å skape noen risiko for at retten skal bli forutinntatt. Ordningen vil da tilsvare det som skjer i sivile saker, og det kan ikke ses å være reist noen innvendinger om at saksforberedelsen gjør retten forutinntatt i sivile saker.

Grensene for hva som kan inntas i redegjørelser og tilsvare bør etter arbeidsgruppens syn ta utgangspunkt i tvistelovens §§ 9-2 (3) og 9-3 (4) om at argumentasjonen ikke skal gå lenger enn det som er nødvendig for å gi et tilstrekkelig grunnlag for at tiltalte kan ta stilling til kravene og forberede saken, samt gi grunnlag for den videre saksforberedelse. Videre må det nødvendigvis være utelukket å foregripe bevisførselen, og sa særlig med hensyn til forklaringer og andre bevis som er undergitt særlige begrensninger i bevisføringsadgangen, jf. for eksempel straffeprosessloven §§ 290, 296, 297. Dog må forsvarer naturlig nok kunne foregripe tiltaltes forklaring for så vidt gjelder hvilke anførsler (påstandsgrunnlag) som gjøres gjeldende.

4.2.5 Særlig om ankesaker

Det vil normalt kun være ankesaker som gjelder bevisvurderingen under skyldspørsmålet (fullstendige anker) som i omfang og kompleksitet faller innenfor kategorien lange og omfattende straffesaker som er gjenstand for arbeidsgruppens fokus.

Straffeprosesslovens § 331 første ledd bestemmer at lagmannsretten ved fullstendige anker skal foreta ”en fullstendig ny behandling av saken så langt den er henvist”. § 327 bestemmer videre at ”Ankeforhandling forberedes og gjennomføres etter de regler som gjelder for behandlingen i første instans, så langt de passer og ikke annet er bestemt i det følgende.”

Dette innebærer at bestemmelsen om redegjørelse fra påtalemyndigheten i § 262 tredje ledd også er anvendelig i saksforberedelsen for lagmannsretten.

Det ville imidlertid være lite hensiktsmessig om man ved ankebehandlingen skulle se helt bort fra at det foreligger en tingrettsdom. Både ressursmessig og ut fra hensynet til en mest mulig

betryggende irettføring, må det anses hensiktsmessig å trekke veksler på tingrettens dom så langt den ikke bestrides av partene. Dette hensyn reflekteres i § 331 tredje ledd, som langt på vei modifierer utgangspunktet i første ledd om ”fullstendig ny behandling”:

Bestrides bare en del av bevisbedømmelsen i dommen, kan bevisførselen begrenses til denne del.

Arbeidsgruppen legger til grunn at det også i lagrettesaker er anledning til å lese opp uomtvistede deler av tingrettens dom, uten hinder av § 362 tredje ledd.¹⁷ I to-instansproposisjonen¹⁸ uttales om bestemmelsen – som i utkastet var inntatt som § 331 femte ledd:

I enkelte tilfeller kan det være et særlig behov for å lese opp deler av domsgrunnene. Det gjelder først og fremst i tilfeller hvor det er spørsmål om siktede eller et vitne har endret forklaring, og hvor forklaringen ikke er protokollert, men hvor det i domsgrunnene er redegjort for forklaringen. I slike tilfeller vil ikke utkastet §331 femte ledd være til hinder for opplesning av de aktuelle delene i dommen.

Å lese opp uomtvistede deler av dommen tør være vesentlig mindre kontroversielt enn å referere dommens gjengivelse av forklaringer, hvoretter det ut fra en mer-til-mindre-betraktning må være anledning til å lese opp uomtvistet faktum fra dommen også i lagrettesaker.

I dommerforeningens anbefaling ”Dommerstyring av straffesaker”¹⁹ pkt. 7.4 uttales i tilknytning til bestemmelsen at ”Uomstridte forhold dokumenteres ved opplesning av tingrettsdommen. Annen bevisførsel om disse forhold bør ikke tillates, jf. straffeprosessloven § 331 tredje ledd.”

Å behandle uomstridte spørsmål på nytt etter at de har vært behandlet i tingretten, ville fremstå som både unødvendig og ufornuftig ressursbruk. At bestemmelsen slik dommerforeningens anbefaling gir anvisning på, ikke bare *kan* men regelmessig *bør* benyttes, kunne etter arbeidsgruppens syn med fordel gått klarere frem av loven. Det kan reises spørsmål om hvorvidt utgangspunktet i § 331 første ledd i for stor grad signaliserer at man starter med blanke ark i lagmannsretten uavhengig av hva som reelt sett er angrepet av tingrettens bevisvurdering.

En forutsetning for å anvende § 331 tredje ledd er imidlertid at partene tilkjenne gir overfor retten hvilke deler av tingrettens bevisvurdering som bestrides. I sivilprosessen følger en slik plikt av tvisteloven § 29-9 (3) – særlig bokstav f og g – samt (4) (anken) og § 29-11 (2) (tilsvaret). Det må angis hvilke feil som gjøres gjeldende å foreligge i den påankede dom, samt faktisk (og rettslig) begrunnelse for at det foreligger feil.

¹⁷ Jf. reservasjonen ”som regel” i § 362 tredje ledd. I Ot.prp.nr.78 (1992-1993), side 88 uttales om formuleringen (som i utkastet sto i § 331 femte ledd): ”I enkelte tilfeller kan det være et særlig behov for å lese opp deler av domsgrunnene. Det gjelder først og fremst i tilfeller hvor det er spørsmål om siktede eller et vitne har endret forklaring, og hvor forklaringen ikke er protokollert, men hvor det i domsgrunnene er redegjort for forklaringen. I slike tilfeller vil ikke utkastet §331 femte ledd være til hinder for opplesning av de aktuelle delene i dommen.”

¹⁸ Jf. Ot.prp.nr. 78 (1992-93), side 88

¹⁹ Jf. uttalelse avgitt i januar 2005 av et utvalg nedsatt av styret i Den norske dommerforening

Tilsvarende bør det kreves at partene i komplekse bevisanker positivt angir hvilke bevisvurderinger de angriper i tingrettens dom, slik at øvrige bevisvurderinger kan legges til grunn uprøvet iht straffeprosessloven § 331 tredje ledd.

Ofte vil angrepet på bevisvurderingen fremgå av ankebegrunnelsen. Det kan likevel være grunn til under saksforberedelsen å gå en ekstra runde med partene der disse bes konkret angir hvilke passuser i tingrettens dom som bestrides. En slik gjennomgang vil tvinge partene til en tidlig og bevisst gjennomgang av sine faktiske anførsler, hvilket de må forutsettes å kunne gi etter at saken har vært gjennom en førsteinstansbehandling. En tidlig bevissthet hos partene om opplegget av saken vil også generelt medvirke til at saken blir bedre forberedt på et tidligere stadium, hvilket generelt er viktig for en rasjonell og effektiv gjennomføring.

For så vidt gjelder påtalemyndigheten bør det på samme måte som beskrevet i tilknytning til redegjørelse etter § 262 tredje ledd forut for tingrettsbehandlingen, forutsettes at man angir sine anførsler på slik måte at det ikke bare fremgår hvor man er uenig i tingrettens bevisvurdering, men at man på linje med ordningen i sivilprosessen også angir hvilket faktum man anfører at skal legges til grunn.

For så vidt gjelder forsvaret kan man heller ikke i ankeomgangen kreve noen positiv angivelse av hvilket faktum som hevdes – jf. tiltaltes rett til å forholde seg taus. En angivelse av hvilke bevisresultater i tingrettens dom man bestrider, bør imidlertid også kunne avkreves tiltalte.

Hjemmel for å avkreve partene en tilkjenneivelse av hvilke deler av tingrettens bevisvurdering som bestrides må på generelt grunnlag følge forutsetningsvis av bestemmelsen i § 331 tredje ledd om avskjæringsadgang ved uomtvistet faktum. Det er dog vanskelig å utlede av bestemmelsen noe grunnlag for å pålegge partene å gi slikt tilkjenneivende under saksforberedelsen. For påtalemyndigheten må imidlertid hjemmelen i § 262 tredje ledd om redegjørelse, som gjelder tilsvarende for lagmannsretten, kunne anvendes.

For så vidt gjelder ankesaker undergitt siling vil det normalt være i partenes interesse å bidra med størst mulig avklaring og konkretisering av sitt angrep på tingrettens dom i forbindelse med ankeprøvingen. Det kan slik sett være hensiktsmessig at lagmannsrettene allerede i forbindelse med ankeprøvingen i størst mulig grad søker avklart hva som konkret bestrides.

Selv om det ut fra ovenstående synes å være mulig langt på vei å pålegge partene å konkretisere angrepet på tingrettens dom under saksforberedelsen, med sikte på å begrense ankebehandlingen til de reelt omstridte punkter, fremstår det ønskelig å klargjøre loven med henblikk på at ankebehandling kun skal gjelde de bestridte deler av tingrettens bevisvurdering, og at partene må bidra med avklaring av hva som er bestridt under saksforberedelsen.

4.2.6 Planmøter under saksforberedelsen

Ved tvisteloven ble det innført planmøter som en fast del av saksforberedelsen i sivile saker, jf. tvisteloven § 9-4. Planmøte skal avholdes straks tilsvar er inngitt. Planmøtene er rettsmøter, men avholdes regelmessig som fjernmøte. Hvis planmøte anses ”åpenbart unødvendig” kan planleggingen av saksfremdriften skje skriftlig.

I komplekse straffesaker er det blitt ganske vanlig å avholde uformelle saksforberedende møter under saksforberedelsen, der rettens administrator sammen med de profesjonelle aktører drøfter praktiske spørsmål om sakens gjennomføring. Slike møter er normalt ikke

rettsmøter,²⁰ og hva man måtte bli enige om i slike møter har ingen prosessuell status, men utsagn og enigheter vil naturligvis bli sett hen til av retten ved eventuelle senere prosessuelle problemstillinger knyttet til de behandlede tema.

Etter straffeprosessloven § 274 annet ledd kan det også avholdes rettsmøter under saksforberedelsen. Til slike møter må siktede innkalles.

Arbeidsgruppen vil anbefale at det i komplekse saker regelmessig bør avholdes et planmøte etter modell av tvisteloven. Slikt møte bør avholdes etter at redegjørelse etter § 262 tredje ledd og eventuelt tilsvaret til redegjørelsen foreligger, da det først er på dette stadium av prosessen retten og partene har grunnlag for å foreta de avklaringer og den planlegging som i sivilprosessen hører hjemme i planmøtet. I lys av at det regelmessig vil være tale om omfattende og komplekse saker, vil det formodentlig være naturlig å holde slike møter som ordinære møter og ikke som fjernmøter, i hvert fall der partene er lokalisert på samme sted.

Selv om gjennomføring av uformelle planmøter mellom de profesjonelle aktørene ikke krever særskilt hjemmel, vil arbeidsgruppen foreslå at det inntas en bestemmelse om slike møter i straffeprosessloven. I lys av at forsvareren ikke prosessuelt kan binde sin klient ved sine standpunkt i møtet, samtidig som det er nærliggende å gi planmøtet status som rettsmøte, bør det gjøres unntak fra kravet om at siktede må gis anledning til å delta i slike planmøter.

Et særlig fokus i planmøtene bør være å søke å avklare hvilke faktiske og rettslige spørsmål det foreligger reell dissens om, med sikte på at hovedforhandlingen kan konsentreres om de reelle tvistepunkter.

Innføringen av en slik uttrykkelig lovhjemmel vil naturligvis ikke sperre for at man også i fremtiden kan avholde uformelle møter.

I fristsaker – for eksempel der tiltalte er varetektsfengslet – vil hensynet til sakens fremdrift lettere enn ellers tilsi at planmøter erstattes av planbrev eller annen skriftlig utveksling mellom partene. I lys av at tiltaket kun skal gjelde i omfattende og komplekse saker, vil saksforberedelseshorizonten ofte av andre grunner, for eksempel tiltaltes tid og anledning til å forberede forsvaret, være tilstrekkelig til at slike møter bør kunne innpasses.

4.2.7 Øvrige forhold av betydning for å sikre reell dommerstyring av saken

Økt bruk av redegjørelser etter § 262 tredje ledd vil i tillegg til de hensyn som er gjennomgått over, være avgjørende for å gjøre det mulig med aktiv dommerstyring av straffesaker etter et noenlunde tilsvarende mønster som i sivile saker. Uten annen kunnskap om saken enn tiltalebeslutningen og bevisoppgavene er det svært vanskelig for dommeren å utøve aktiv dommerstyring av prosessen, så vel som å våke over sakens rette opplysning slik retten plikter etter § 294. Som påpekt innledningsvis var ordningen etter straffeprosessloven av 1887 at retten i by- og herredsrettssakene fikk tilsendt saksdokumentene under saksforberedelsen, hvilket åpenbart ga et langt bedre grunnlag for å styre saken – men også innblikk i politiforklaringer og lignende opplysninger retten normalt ikke kan bygge på ved sakens avgjørelse. Hyppigere bruk av redegjørelser etter § 262 tredje ledd ivaretar både hensynet til å gi dommeren et grunnlag for å styre saken, og til å unngå at opplysninger som ikke skal inngå i avgjørelsesgrunnlaget, blir gjort kjent for dommeren.

²⁰ Til rettsmøter må siktede / tiltalte innkalles, jf. straffeprosessloven § 243.

Innledningsforedrag etter sivilprosessuell modell, herunder dokumentasjon i innledningsforedraget.

I økonomiske straffesaker har det ut fra de praktiske behov som gjør seg gjeldende i disse sakene, utviklet seg en praksis der partene holder innledningsforedrag etter sivilprosessuell mønster, der dokumentbevis dokumenteres i sammenheng med redegjørelsen for saksforholdet, samt at rettslige og faktiske anførsler presenteres under innledningsforedragene. I en slik sammenheng må nødvendigvis forsvarer få anledning til på samme måte som aktor å foreta dokumentasjon og presentere sine anførsler.

Det er i forarbeidene til § 289 uttrykkelig forutsatt at ”*utkastet ikke avskjærer adgangen til å legge fram dokumentbevis i forbindelse med innleingsforedraget hvor det faller naturlig som en forenkling av framstillingen*”.²¹

Også i andre typer omfattende og komplekse saker, bør man søke å få en angivelse av hvilke hovedanførsler påtalemyndigheten bygger på, så langt de ikke enkelt kan sluttes ut fra tiltalen, og tilsvarende fra forsvarers side. Hevdes det for eksempel nødverge, at tiltalte har alibi, at det foreligger forveksling eller lignende? Dette både letter dommerstyringen og gir retten foranledning til å ha fokus på de forhold som må antas å ville stå mest sentralt når det kommer til prosedyre.

Praktiske fremgangsmåter for å etablere omforent faktum som del av rettens avgjørelsesgrunnlag

Mens man i sivile saker kun trenger bevis for de punkter som er omtvistet iht partenes påstandsgrunnlag (anførsler), må retten i en straffesak prøve hvorvidt alle objektive og subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt. Retten må derved på ethvert trinn av saken våke over at saken blir betryggende opplyst, hvilket også innebærer at den ikke uten videre kan bygge på siktedes erkjennelser og lignende dersom fremstillingen ikke harmonerer med de øvrige opplysninger i saken.

En mulig løsning for å unngå bevisførsel om uomtvistet faktum, kan være at partene i fellesskap utarbeider en omforent faktumbeskrivelse, som foreholdes tiltalte i retten for hans tiltredelse, og som deretter inngår i avgjørelsesgrunnlaget. I lys av at retten på embets vegne våker over sakens opplysning, må retten ha anledning til å fravike det omforente faktum, men da tilsier kontradiksjonsprinsippet at partene må varsles om dette før saken tas opp til doms, og få anledning til ytterligere bevisførsel og prosedyre, eventuelt nødvendig utsettelse i den forbindelse.

Den omforente faktumbeskrivelsen vil da i praksis fylle samme funksjon som underrettens faktiske fremstilling i en påanket dom: Den vil kunne legges til grunn ved avgjørelsen så langt den ikke er bestridt.²²

En slik fremgangsmåte ivaretar alle aktuelle hensyn: kontradiksjonshensynet ved at fremstillingen foreligger og kan kommenteres under hovedforhandlingen, og hensynet til best mulig avgjørelsesgrunnlag ved at partene – som kjenner saken best – utformer en presis beskrivelse av hva som kan legges til grunn, uten mulighet for misforståelser eller lignende.

²¹ Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) side 213

²² Jf. straffeprosessloven § 331 tredje ledd

I sammenhenger der forholdene ikke ligger til rette for at partene utarbeider en felles, omforent fremstilling, vil man alternativt kunne velge en fremgangsmåte der en av partene utarbeider en fremstilling av antatt ubestridt faktum, som kan forelegges motparten hvoretter denne, helt eller delvis, kan bekrefte, bestride eller for tiltaltes del – avstå fra å ta stilling.

Et annet – og noe enklere – virkemiddel vil være at partene blir enige om å lese opp uomtvistet stoff fra politiforklaringer som bevis, hvilket da vil inngå i avgjørelsesgrunnlaget. Dette er en fremgangsmåte som blant annet benyttes en del i Høyesterett i tilfeller der ubestridte faktiske omstendigheter som ikke er gjengitt i de underliggende dommer, ønskes belyst ved Høyesteretts behandling.²³ Fremgangsmåten forutsetter imidlertid enighet mellom partene, jf. § 297.

Særlig om inndragnings- og erstatningspåstander

Et særlig behov for saksforberedelse etter sivilprosessuelt mønster, knytter seg til inndragningskrav og sivile krav. For slike kravs vedkommende vil bevis- og prosedyretemaene i stor utstrekning styres av den konkrete beregning og begrunnelse av de krav som fremsettes.

En del sivile krav og inndragningskrav er selvforklarende. Mange slike krav er imidlertid svært komplekse, og kan bygges på en lang rekke ulike rettslige og faktiske argumentasjonsmåter.

I utgangspunktet oppstiller ikke straffeprosessloven noe krav om at påstanden mht inndragningskrav skal angis under saksforberedelsen, slik som gjelder i sivilprosess.²⁴ For sivile krav følger det av straffeprosessloven § 264b at “*kravets størrelse*” skal angis, men det er kun i tilfelle der fornærmede selv fremmer kravet for retten at kravets “*rettslige og faktiske grunnlag*” må oppgis.

Det må imidlertid følge av prosessuelle grunnprinsipper om kontradiksjon og forsvarlig saksbehandling, samt av rettens plikt til å våke over sakens riktige opplysning etter § 294, at partene må få tilstrekkelig varsel om hvilke krav som fremmes, og de faktiske og rettslige grunnlag for disse. Et rent varsel om at det vil bli fremmet krav tilfredsstiller ikke alltid disse behov.

Oppbyggingen av både inndragningskrav og sivile krav, og ikke minst hvilke faktiske og rettslige påstandsgrunnlag som gjøres gjeldende, er avgjørende å kjenne for å kunne forberede imøtegåelsen av kravene, herunder for å få avklart hvilket bevistema så vel som juridiske spørsmål som vil måtte belyses. De hensyn som ligger til grunn for tvistelovens mer detaljerte regulering, gjør seg derved gjeldende i full bredde.

På denne bakgrunn bør det i omfattende saker, regelmessig vurderes å pålegge redegjørelse for de faktiske og rettslige begrunnelser for slike krav i forbindelse med saksforberedelsen.

4.2.8 Hvordan gjennomføre tiltakene

De ovennevnte tiltak vil som utgangspunkt kunne implementeres innenfor straffeprosessloven slik den er utformet i dag, men da basert på initiativ fra retten og/eller partene innenfor svært generelle lovregler.

²³ Jf. “*Orientering om saksforberedelsen og ankeforhandlingen i straffesaker for Høyesterett*”, pkt. 1.5

²⁴ Jf. tvisteloven § 9-2 (2) c og § 9-3 (2) og (3) a

Det må antas at innføring av mer detaljerte bestemmelser i straffeprosessloven om saksforberedelse og fremgangsmåter for å etablere omforent faktum som del av rettens avgjørelsesgrunnlag, vil være sentralt for å få gjennomført denne type prosessuell avklaring, konsentrasjon og effektivisering i flest mulig saker. Det vil da være nærliggende å bygge på de vurderinger som tvisteloven bygger på så langt de passer.

Mulige lovendringer

I lys av ovenstående kan indikativt foreslås enkelte endringer i straffeprosessloven:

§ 262 første ledd, nytt annet punktum (om påtalemyndighetens bevisoppgave):

Oppgaven skal kort angi hva det enkelte bevis skal godtgjøre.

Tilsvarende bør det for forsvarers bevisoppgave tilføyes som nytt tredje punktum i § 265 første ledd:

Oppgaven bør kort angi hva det enkelte bevis skal godtgjøre.

§ 262 tredje ledd kan endres som følger:

I omfattende eller komplekse saker der det anses hensiktsmessig for å gi retten, tiltalte og forsvareren tilstrekkelig grunnlag for å forberede saken, kan retten pålegge påtalemyndigheten å gi en skriftlig redegjørelse for den faktiske og rettslige begrunnelse for tiltalebeslutningen. For krav om inndragning, rettighetstap eller sivile krav som fremmes av påtalemyndigheten skal redegjørelsen også angi det krav som gjøres gjeldende. Krav samt faktisk og rettslig begrunnelse skal være slik angitt at saksøkte kan ta stilling til kravene og forberede saken. Redegjørelsen skal ikke inneholde argumentasjon ut over det som er nødvendig for å ivareta disse hensyn. Retten sender kopi av redegjørelsen til tiltalte og forsvareren, med oppfordring til å inngi tilsvaret til redegjørelsen med angivelse av stillingtaken til skyldspørsmålet samt øvrige krav samt faktisk og rettslig begrunnelse for de krav som bestrides. Tilsvaret skal ikke inneholde argumentasjon ut over det som er nødvendig for å gi et tilstrekkelig grunnlag for den videre saksforberedelse. Redegjørelse og tilsvaret etter bestemmelsen her må ikke gjengi innholdet i politiforklaringer eller andre bevis som ikke uten videre kan benyttes under hovedforhandlingen.

Teksten bygger i stor grad på tvisteloven §§ 9-2 og 9-3.

§ 289 – nytt siste ledd:

I omfattende og komplekse saker kan retten beslutte at aktor og forsvarer gis anledning til å redegjøre for saken etter reglene i tvisteloven § 9-15 (2) og (3).

Ny bestemmelse – for eksempel som § 291 b:

Uomtvistet saksforhold som kan ha betydning for dommens innhold, nedtegnes i rettsboken og foreholdes aktor og tiltalte til vedtakelse. Nedtegnelsen bør bestemmes og uttømmende angi det uomtvisedes saksforhold, jf. § 40 annet ledd, første punktum. Slikt

uomtvistet saksforhold inngår i rettens avgjørelsesgrunnlag uavhengig av hva som er bevisført, jf. § 305, med mindre retten bestemmer annet i medhold av § 294. Før retten legger til grunn et avvikende faktum skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet, samt å føre ytterligere bevis om det aktuelle tema. § 38 tredje ledd annet punktum gjelder tilsvarende.

Ny bestemmelse, for eksempel § 266 a:

Dersom påtalemyndigheten eller forsvareren har grunn til å tro at deler av de omstendigheter som noen av partene tilbyr bevis om, og som kan ha betydning for dommens innhold, ikke er omtvistet, bør vedkommende utarbeide et utkast til omforent beskrivelse av saksforholdet, som forelegges motparten med sikte på nedtegnelse i rettsboken etter [f.eks. § 291 b].

Tilføyelse i § 272 første ledd:

j. om protokollasjon og vedtakelse av uomtvestede faktiske omstendigheter jf § [291b]

Ny § 272a

I omfattende og komplekse saker skal det straks partenes bevisoppgaver og eventuell redegjørelse i medhold av § 262 tredje ledd, samt forsvarer bemerkninger til denne, foreligger, legges en plan for den videre behandlingen etter drøfting med partene og herunder fastsette frister og treffe nødvendige beslutninger. Dette omfatter:
om det er grunnlag for klarlegging av uomtvistet saksforhold etter reglene i § [291b],
om rettsmøter skal holdes under saksforberedelsen,
om behandlingen av saken bør deles opp,
gjennomgåelse av bevisføringen, herunder om det kreves befaring eller at
påtalemyndigheten skal skaffe til veie ytterligere bevis som forsvarer har pekt på, og
om det bør oppnevnes sakkyndig,
om det skal være fagkyndige meddommere, og i så fall med hvilken type fagkyndighet,
xxx,
xxxx.

Drøfting etter første ledd skal skje i rettsmøte, som kan være fjernmøte. Tiltalte og eventuelle fornærmede trenger ikke innkalles. Hvis sakens fremdrift tilsier det, eller drøfting i rettsmøte åpenbart er unødvendig, kan retten be om partenes skriftlige uttalelse eller få den nødvendige avklaring på annen måte.

Tilføyelse i § 329 (nytt ledd etter første ledd):

I omfattende eller komplekse saker kan retten pålegge den ankende part å gjennom forberedende skriftlig innlegg, redegjøre for hvilke feil som gjøres gjeldende å foreligge i den påankede dom, samt faktisk og rettslig begrunnelse for at det foreligger feil. Ankemotparten skal i slike tilfeller oppfordres til å redegjøre for den faktiske og rettslige begrunnelse for sin påstand. Tiltalte behøver ikke å etterkomme slikt pålegg så langt det ville komme i strid med hans rett til ikke å forklare seg.

Tilføyelse i § 331 tredje ledd:

Retten kan under saksforberedelsen pålegge partene å angi konkret hvilke deler av det faktiske forhold som er lagt til grunn i den påankede dom, som bestrides.

4.3 Adgangen til bevisavskjæring

Norsk strafferett bygger på prinsippet om fri bevisførsel, fordi dette antas å sikre at saken blir best mulig opplyst for retten. Partene har i utgangspunktet rett til å føre de bevis de ønsker. Fra dette er det gjort enkelte unntak, blant annet for å øke tempoet i straffesaksavviklingen. For å konsentrere bevisførselen om sakens sentrale og omtvistede tema, og for å hindre vidløftiggjøring av saken, er retten, gjennom straffeprosessloven §§ 292 og 293, gitt en skjønnsmessig adgang til å avskjære bevis som partene ønsker å føre.

Bestemmelsene lyder slik:

§ 292. Gir tiltalte en fullstendig tilståelse, bestemmer retten i hvilken utstrekning ytterligere bevisførsel om skyldspørsmålet skal finne sted.

Om ikke annet følger av tredje ledd eller av § 292 a, kan bevis som er for hånden, bare nektes ført når beviset

- a) gjelder forhold som er uten betydning for dommens innhold,*
- b) gjelder forhold som allerede er tilstrekkelig bevist, eller*
- c) åpenbart ikke har noen beviskraft.*

Er det begjært anonym vitneførsel, jf. § 130 a eller § 234 a, kan det ikke føres bevis som kan føre til at identiteten til vitnet eller informanten blir kjent.

Avslår retten en begjæring om anonym vitneførsel, kan beviset føres bare dersom påtalemyndigheten likevel vil føre vitnet under full identitet, jf. § 130.

Åstedsbefaring foretar retten når den finner grunn til det.

§ 293. Retten kan nekte å utsette forhandlingene av hensyn til bevisførsel når den finner at bevisførselen vil føre til en forsinkelse eller ulempe som ikke står i rimelig forhold til bevisets og sakens betydning.

Føres et bevis som motparten ikke har fått tilstrekkelig varsel om, har han krav på utsettelse, hvis ikke beviset er uten betydning for dommens innhold.

En kortfattet oversikt over gjeldende rett er gitt i departementets høringsbrev av 28. september 2006²⁵, hvor det heter:

Straffeprosessloven § 292 første ledd regulerer omfanget av bevisførselen i tilfeller hvor tiltalte gir en fullstendig tilståelse. I slike tilfeller er det retten som bestemmer hvorvidt det skal være ytterligere bevisførsel om skyldspørsmålet. Etter samme bestemmelse tredje ledd er det dessuten retten som avgjør om det skal foretas åstedsbefaring. For øvrig skiller loven mellom bevis som er for hånden under hovedforhandlingen og bevis som ikke kan føres uten at hovedforhandlingen blir utsatt.

Bevis som er for hånden, kan bare nektes ført når beviset gjelder forhold som allerede er tilstrekkelig bevist eller når beviset åpenbart ikke har noen beviskraft, jf. § 292

²⁵ ”Høring – hurtigere behandling av straffesaker”

annet ledd første punktum. Etter § 293 første ledd kan retten videre nekte å utsette forhandlingene i en sak med hensyn til bevisførselen når den finner at bevisførselen vil føre til en forsinkelse eller ulempe som ikke står i rimelig forhold til bevisets og sakens betydning.

Før endringen ved lov 28. juni 2002 nr. 55 (i kraft 1. oktober 2002) var rettens adgang etter § 292 annet ledd første punktum til å avskjære bevis for hånden begrenset til å gjelder bevis om "forhold som er uten betydning for saken, eller som allerede er tilstrekkelig bevist". Ved endringen i 2002 ble det samtidig gjort en endring i § 293 som snevret inn retten til å få saken utsatt dersom det føres et bevis som motparten ikke har fått tilstrekkelig varsel om. Om bakgrunnen for endringene vises til Ot.prp nr. 66 (2001-2002) kapitel 8. Som det fremgår der, var endringene initiert av blant annet et forslag fra Arbeidsgruppe II under "Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling".

For å kunne konsentrere behandlingen av saken og redusere tidsbruken under hoved- og ankeforhandling, er det særlig viktig at hjemmelen for bevisavskjæring etter straffeprosessloven § 292 annet ledd – om bevis som er for hånden – er tilstrekkelig. Videre er det en forutsetning at retten faktisk benytter bestemmelsen aktivt for å hindre at forhandlingene omstendeliggjøres utover det nødvendige.

Departementet fremhevet i høringsbrevet at utformingen av dagens regler om bevisavskjæring ble revidert relativt nylig²⁶. Det ble gitt uttrykk for at man ikke kunne utelukke at det kan være effektivitetsgevinster å hente på ytterligere adgang til bevisavskjæring, men at departementet foreløpig ikke fant klare holdepunkter for at det forelå et reelt behov for lovendringer. Høringsinstansene ble imidlertid anmodet om å tilkjenne sitt syn på dette, eventuelt hva en ytterligere bevisavskjæringsadgang burde omfatte.

Mange høringsinstanser ga uttrykk for at reglene om bevisavskjæring ikke benyttes i særlig grad, og at det derfor ikke er noe reelt behov for økt adgang til avskjæring. En av årsakene til at adgangen blir lite brukt synes å være at fremgangsmåten for å beslutte bevisavskjæring i forkant av hovedforhandlingen er tungvint, og at prosessen rundt bevisavskjæring under forhandlingene ofte tar like lang tid som å føre beviset. To lagmannsretter ga under høringen uttrykk for at partene i straffesaker ikke sjelden la opp til unødvendig omfattende bevisførsel. En lagmannsrett foreslo at rettens adgang til å avskjære bevis under hovedforhandlingen burde utvides til å omfatte bevisførsel som etter rettens skjønn er unødvendig eller uforholdsmessig omfattende. Et flertall av høringsinstanser mente imidlertid at domstolene burde utvise mer aktiv saksstyring i forkant av hovedforhandlingen, blant annet i form av saksforberedende møter, og at det gjennom slik samhandling med aktørene ville være lettere å komme frem til en bevisførselen som ikke ble mer omstendelig enn nødvendig.

På bakgrunn av høringsuttalelsene besluttet departementet å ikke fremme forslag om utvidet adgang til bevisavskjæring.²⁷

Arbeidsgruppen er enig i at den fremgangsmåte loven gir anvisning på for å kunne beslutte bevisavskjæring forut for hovedforhandlingen, er omstendelig. Det må holdes eget rettsmøte med muntlige forhandlinger, og partene skal gis anledning til å uttale seg.²⁸ Fremgangsmåten er sjelden egnet til å vurdere avskjæring av bevis i medhold av straffeprosessloven § 292

²⁶ Jf. lovendring 28. juni 2002 nr. 55

²⁷ Jf. Prop.141 L (2009-2010) side 118

²⁸ Jf. straffeprosessloven § 272

annet ledd, fordi det ofte er vanskelig å ta stilling til bevisets betydning før under hovedforhandlingen og etter at retten har hørt den øvrige bevisførselen. Dessuten vil en kjennelse om avskjæring forut for hovedforhandlingen ikke være bindende for den dømmende rett. Bevisavskjæring i forkant av hovedforhandlingen skjer derfor i svært liten grad, og i hovedsak bare dersom bebudet bevisførsel sprenger alle rammer for saken eller dersom det påberopes bevisførsel i strid med bevisforbudsregler.

Bevisavskjæring under hovedforhandlingen skjer antagelig også i mindre grad enn det ville vært adgang til etter straffeprosessloven §§ 292 og 293. En vesentlig årsak til dette er at bevisavskjæring lett skaper misnøye hos den parten dette går ut over og dermed dårlig stemning under hovedforhandlingen, og at det ofte ikke tar særlig lengre tid å høre det eller de aktuelle beviser, enn det tar å avgjøre bevisavskjæringsspørsmålet. Rettspraksis fra Høyesterett viser dessuten at terskelen for å avskjære bevis som er ”for hånden”, ligger høyt²⁹. Det er grunn til å tro at dette bidrar til at dommere i lavere rettsinstanser er forsiktig med å bruke bevisavskjæringsadgangen, for ikke å risikere at dommen senere blir opphevet på grunn av saksbehandlingsfeil.

I straffesaker er det påtalemyndigheten som har bevisbyrden, og som er pålagt å føre bevis for tiltaltes skyld. For domfellelse er det ikke tilstrekkelig at retten anser det sannsynlig eller overveiende sannsynlig at tiltalte er skyldig, retten må være overbevist, utover enhver rimelig tvil, om at de subjektive og objektive vilkår for straff er til stede. Tiltalte har på sin side rett til å imøtegå påtalemyndighetens beviser og til selv å føre bevis.³⁰ På denne bakgrunn ligger det i vår prosessordning at retten i utgangspunktet bør vise tilbakeholdenhet med å avskjære beviser som partene ønsker å føre, og som ikke omfattes av bevisforbudsregler. I lys av dette og de foran nevnte høringsuttalelsene fra 2006, er det arbeidsgruppens oppfatning at en utvidet materiell adgang til bevisavskjæring neppe er et egnet tiltak for å øke effektiviteten i straffesaksavviklingen.

Det har i flere tidligere dokumenter vært anbefalt å gjennomføre saksforberedende møter – som ikke nødvendigvis er rettmøter i medhold av straffeprosessloven § 272 – med aktørene, for å forsøke å komme til enighet om bevisførselens nødvendige omfang uten å måtte avsi kjennelse om bevisavskjæring. Arbeidsgruppen er enig i dette. I et slikt møte vil partene og retten på en effektiv måte få kjennskap til hva som i realiteten er de omtvistede punkter, og på den måte få trygghet for hvilke beviser som etter omstendighetene er overflødige. Selv om retten ikke er bundet av partenes enighet er det svært sjelden retten på egen hånd vil måtte be om ytterligere bevisførsel. Det vises for øvrig til punkt 4.2 i rapporten, hvor arbeidsgruppen anbefaler at saksforberedelsen innrettes slik at dommeren, forut for hovedforhandlingen, har større oversikt over saken og bevisbildet enn etter dagens praksis. Gjennom en slik saksforberedelse vil retten få et bedre grunnlag for mer aktiv bruk av bevisavskjæringsreglene.

Arbeidsgruppen har vurdert om en endring i saksbehandlingsreglene for bevisavskjæring forut for hovedforhandlingen, vil føre til mer bruk av straffeprosessloven §§ 292 og 293. Ut fra høringsuttalelsene fra 2006 kan mye tyde på at dommerne ønsker en mer praktikabel fremgangsmåte for bevisavskjæring under saksforberedelsen. Et mulig alternativ til dagens ordning kan være å ikke stille krav om muntlige forhandlinger før avgjørelsen treffes. Spørsmålet kunne behandles skriftlig, etter at partene skriftlig hadde uttalt seg, slik

²⁹ Jf. blant annet Rt-2008-605, Rt-2007-24, Rt-2002-43 og Rt-1998-84

³⁰ Jf. straffeprosessloven § 265, jf. § 267 og EMK artikkel 6

hovedregelen er i sivile saker.³¹ For saksforberedende dommer vil det i noen saker være nærmest like tidkrevende å sette seg inn i saken ved å lese saksdokumenter og partenes argumentasjon, som å gjennomføre muntlige forhandlinger. Ordningen vil likevel være mer praktikabel, fordi retten kan ta stilling til spørsmålet uten å vente på et tidspunkt som passer for alle aktørene, og fleksibel, idet retten alltid kan innkalle til muntlige forhandlinger dersom sakens art tilsier det. Hva som er hensiktsmessig i den enkelte sak vil kunne avhenge av tema.

Siden det under enhver omstendighet ikke vil være forsvarlig eller hensiktsmessig å la en forutgående avgjørelse etter straffeprosessloven §§ 292 og 293 være bindende for den dømmende rett, er det grunn til å tro at avgjørelser om bevisavskjæring i forkant av hoved- eller ankeforhandlingen bare vil skje i de klare tilfeller. I lys av dette bør det foreligge en hjemmel for retten til å treffe disse avgjørelsene uten at det må gjennomføres en ressurskrevende muntlig forhandling. Arbeidsgruppen foreslår at forslaget gjennomføres ved en tilføyelse i straffeprosessloven § 272 fjerde ledd.

4.4 Adgang til oppdeling av forhandlingene og mulighet til prøving av begrenset anke før skyldanke

4.4.1 Oppdeling av forhandlingene

I en del komplekse saker vil det kunne være en rekke alternative eller subsidiære bevisetema som hver for seg kan være omfattende og ressurskrevende. I tvisteloven § 16-1 er det lagt til rette for en meget fleksibel ordning:

(1) Retten kan bestemme at det skal forhandles særskilt om ett eller noen av flere krav i saken eller om ett eller flere tvistepunkter for et krav.

(2) Retten kan avgjøre særskilt ett eller noen av flere krav i saken eller en del av ett krav. Avgjørelsen av erstatningskrav eller andre krav hvor omfanget er omtvistet, kan deles slik at avgjørelsen av omfanget utsettes. Hvis retten er enstemmig eller partene samtykker i det, kan den også treffe særskilt avgjørelse om
a) påstandsgrunnlag som ikke leder til avgjørelse av et krav,
b) hvilket lands rett et krav skal bedømmes etter.

Det vanligste eksempelet på bruk av bestemmelsene er i forbindelse med erstatningssaker, der man ofte utsetter tapsutmålingen inntil spørsmålet om erstatningsplikt er avgjort.

I noen komplekse straffesaker kan man tenke seg betydelige prosessøkonomiske gevinster ved en tilsvarende mulighet til oppdeling. Pr i dag gir straffeprosessloven §§ 286-288 enkelte muligheter til oppdeling av forhandlingene, men i langt mindre utstrekning enn etter tvisteloven. I praksis er det først og fremst muligheten til å få prøvet hvorvidt det i tiltalen beskrevne forhold er straffbart eller oppdeling mellom skyldspørsmål og reaksjonsspørsmål som er hjemlet.

I saker med en lang rekke tiltaleposter som kan gi grunnlag for inndragning kan mye tale for å vente med bevisførsel og prosedyre om inndragningsspørsmålet til det er klart hvilke poster tiltalte finnes skyldig i. Derved vil man kunne begrense mengden hypotetiske og subsidiære problemstillinger som må bevisføres og prosederes.

³¹ Jf. tvisteloven § 9-6 fjerde ledd

Også for straffutmålingsspørsmålet vil det regelmessig gi et bedre grunnlag for treffsikker prosedyre om reaksjonsfastsettelsen hvis man på forhånd vet hvilke poster tiltalte finnes skyldig i. Større treffsikkerhet i prosedyren må også antas å redusere antall anker.

Man kunne imidlertid tenke seg å gå et skritt videre, ved å gi anledning til å prøve de objektive straffbarhetsvilkår særskilt, og således utsette prøvingen av subjektiv skyld. Ytterligere spesifisering kunne man tenke seg i for eksempel en bedrageri-kontekst: Først kunne man tenkes å prøve hvorvidt fornærmede var i villfarelse, typisk om fremlagte opplysninger var korrekte eller ikke. Dette kan ofte være en relativt enkel bevisvurdering. Ender man med å konstatere at villfarelseskriteriet ikke er oppfylt, for eksempel fordi de gitte opplysninger var sanne, kunne man spare seg hele den videre behandling av saken.

Oppdeling av enkeltkriterier innenfor skyldspørsmålet – tilsvarende tvisteloven § 16-1 (2) – vil imidlertid reise problemstillinger i forhold til voteringsreglene i straffeprosessloven § 33 flg. som bestemmer at skyldspørsmålet skal være ett voringstema. Innføring av en adgang til del-prøving av ulike straffbarhetsvilkår under skyldspørsmålet ville således forutsette en særregulering i forhold til voteringsreglene, slik at en dommer som har stemt nei ved en tidligere del-prøving, anses å stemme nei også ved alle ytterligere del-prøvinger.

Oppdeling vil naturlig nok måtte forbeholdes et fåtall saker som ut fra mengden av bevisstema, disses forhold til hverandre og hvor nærliggende det er at saken vil kunne avgjøres på et av de mindre tidskrevende temaene, fremstår særlig egnet. I slike saker vil det imidlertid kunne være store gevinster å hente, både prosessøkonomisk og rettssikkerhetsmessig.

Det er imidlertid viktig at selv om man legger opp til en oppdeling, må det settes av tid til hele saken, slik at saken kan fortsette umiddelbart dersom den ikke blir avgjort på det/de grunnlag som prøves først. Dersom det ender opp med at saken må reassumeres og bevisene må føres på nytt vil gevinsten raskt gå tapt.

4.4.2 Mulighet til prøving av begrenset anke før skyldanke

I økonomiske straffesaker vil det ofte være sivilrettslige saksforhold som må bedømmes før en kan begynne på den strafferettslige vurdering. Dersom en part først og fremst er misfornøyd med rettsanvendelsen, men kanskje har enkelte mer eller mindre vesentlige ankepunkter også mot bevisbedømmelsen, vil det være nærliggende å anke prinsipielt over rettsanvendelsen, og subsidiært over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.

I lys av at en begrenset ankeforhandling om rettsanvendelsen – eventuelt saksbehandlingen – er langt mindre ressurskrevende enn en full bevisankeforhandling på mange uker, vil det i mange tilfeller være prosessøkonomisk gunstig å prøve den begrensede anken først, for så å komme tilbake til skyldanken dersom den fortsatt er relevant.

Et eksempel kan være der tiltalte i en utroskaps sak frifinnes av tingretten fordi retten mener han ikke var underlagt en troskapsplikt som påla ham å handle annerledes, det vil si fordi det beskrevne forhold ikke representerte noe utroskap. Ved anke fra påtalemyndigheten, prinsipielt over lovanvendelsen, subsidiært over bevisbedømmelsen, vil det etter dagens regler ikke være adgang til å prøve lovanvendelsesanken i første omgang, mens bevisanken ble stilt i bero. Lovanvendelsen kunne vært prøvd i løpet av få dager, og avgjørelsen kunne eventuelt vært anket til Høyesterett for endelig avklaring av rettstilstanden. Dersom tingrettens rettsanvendelse ble opprettholdt ville bevisanken ikke ha noe for seg. Dersom tingrettens rettsanvendelse ble slått fast å være gal, ville man kunne velge mellom opphevelse av tingrettens dom med påfølgende ny hovedforhandling i tingretten, eller benytte den metode

Høyesterett benyttet i Rt-2010-1445; å avsi fastsettelsesslutning om lovanvendelsen, med påfølgende ankeprøving og ankeforhandling om de resterende ankegjensstander.³²
Forslag til tilføyelse til strpl. § 326 første ledd:

Dersom retten finner grunnlag for å henvise en anke over saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet, kan den dersom sakens omfang og kompleksitet tilsier det, beslutte å la avgjørelsen om hvorvidt bevisanken skal fremmes utstå inntil den henviste anken er avgjort.

4.5 Tilståelsesreduksjon

4.5.1 Innledning

Straffeloven § 59 annet ledd om tilståelsesreduksjon ble tilføyd ved lov av 2. mars 2001, og lyder slik:

Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen. Retten kan nedsette straffen under det for handlingen bestemte lavmål og til en mildere straffart.

Tilståelsesdommer i medhold av straffeprosessloven § 248 vil i det alt vesentlige dreie seg om mindre alvorlig kriminalitet som uansett ikke ville ha krevd store domstolsressurser. Straffeprosessloven § 248 begrenser bruken av tilståelsesdommer til forbrytelser som ikke kan medføre fengsel i mer enn 10 år.

Tilståelsesreduksjon etter straffeloven § 59 annet ledd er imidlertid ikke begrenset til de tilfeller hvor saken kan pådømmes i medhold av straffeprosessloven § 248. Det er rikelig med eksempler på at gjerningsmenn i alvorlige saker tilstår på et tidlig tidspunkt og således bidrar til å lette etterforskningen og til at iretteføringen kan begrenses. Utfordringen i denne sammenheng må være å treffe tiltak som gjør at flere av de alvorlige sakene skal kunne behandles enklere og dermed raskere som følge av tilståelse fra gjerningsmannen. Særlig gjelder dette i de store narkotikasakene hvor gjerningsmannen er pågrepet med stoff eller avslører seg på kommunikasjonskontroll og i større økonomiske straffesaker.

Viktige forutsetninger for å oppnå et større antall tilståelser og dermed prosessøkonomiske gevinster er:

- Reduksjonen må være så stor at den virker motiverende
- Reduksjonen må være synbar og forutberegnelig
- Ordningen må være kjent for mistenkte

Riksadvokaten har gitt retningslinjer for de tiltak påtalemyndigheten skal følge for å oppnå et adekvat antall tilståelsesdommer.³³ Rundskrivet er fulgt opp av en evaluering av ordningen.³⁴ Evalueringen skjedde ved at samtlige statsadvokatembeter og politimestere ble bedt om å gi uttalelse om hvordan ordningen har virket i praksis. Når det gjelder det konkrete innholdet av tiltakene viser arbeidsgruppen til nevnte rundskriv og nevnte brev.

³² Jf. Rt-2010-1008 og Rt-2010-1655

³³ Jf. RA-2007-3

³⁴ Jf. Riksadvokatens brev av 17. juni 2010 til statsadvokatembetene

Domstolene har ingen lovpålagt plikt til å oppgi reduksjonens størrelse i sine premisser. I dag er likevel inntrykket at domstolene regelmessig behandler spørsmålet om en eventuell tilståelsesreduksjon i premissene og at domstolene i stor grad også uttaler seg konkret om hvor stor reduksjon som er gitt.

4.5.2 Har ønsket om prosessøkonomisk gevinst blitt innfridd?

Det er vanskelig å danne seg et eksakt inntrykk av om ønsket om prosessøkonomisk gevinst er blitt innfridd som følge av lovendringen.

Resultatet av Riksadvokatens evaluering oppsummeres slik:

Det klare hovedinntrykket av tilbakemeldingene fra statsadvokatene og politiet er at ordningen med tilståelsesrabatt fungerer etter sin hensikt, og at de retningslinjer som er gitt av riksadvokaten, i hovedsak etterleves og gir tilstrekkelige, veiledende og klare rammer for straffesaksarbeidet. Et unntak er Oslo politidistrikt som konkluderer klart med at straffeloven § 59 annet ledd så langt ikke har innfridd forventningene og at det oppnådde resultat er skuffende.

Det presiseres i brevet at ingen av rapportene kvantifiserer de erfaringer som er gjort.

Arbeidsgruppen har forsøkt å kvantifisere hvordan ordningen med tilståelsesrabatt har fungert.

Først og fremst må det understrekes at antallet tilståtte forhold som kan danne grunnlag for tilståelsesrabatt i medhold av straffeloven § 59 annet ledd ikke uten videre lar seg lese ut fra de tilgjengelige statistikker. I og med at en tiltalebeslutning med påfølgende tingrettsdom, etter ordinær hovedforhandling, ofte inneholder både tilståtte forhold og forhold som ikke er tilstått, vil statistikkene for tilståelsesdommer være mangelfulle i forhold til en nøyaktig analyse. Det nærmeste man kommer er å analysere statistikkutviklingen for begjærte eller avsagte tilståelsesdommer.

Statistisk kan man følge utviklingen på to måter, nemlig ved å telle antallet tilståelsesdommer som domstolene avsier pr år eller man kan gå inn i politiets statistikker (STRASAK) og følge utviklingen på antallet siktelsesposter for forelegg, tilståelsesforhold og tiltalebeslutninger. Begge beregningsmetoder er beheftet med svakheter og mulighet for feilkilder, og ingen av dem skiller mellom tilståtte forhold i en tiltalebeslutning og forhold som ikke er erkjent. I politistatistikken vil en tilstått sak som er tatt inn i en tiltalebeslutning sammen med forhold som ikke er erkjent ikke telle som tilståsnessak (kode 041), men som tiltalepost (kode 042).

Av statistikken for avsagte dommer vil det ikke fremgå hvor mange siktelsesposter hver dom inneholder. Dette kan variere fra en post til flere titalls poster og i noen tilfeller til over hundre poster i en dom. På dette punkt vil politistatistikken gi bedre veiledning, idet hver siktelsespost telles med i statistikken.

Det er innhentet statistikkmateriale fra politiet for utvalgte år fra 1998 (det første året med fullgod statistikk på dette området) frem til 2010. Tallene vil variere fra år til år avhengig av antall anmeldelser, om politidistriktene bygger opp eller ned restanser mv. Tallene er kun innhentet for å se om man kan se spesielle utviklingstrekk fra før lovendringen i 2001 til 2010.

FORBRYTELSESSAKER

	041 - tilståelsessaker	042 - tiltaleposter
1998	32038	38100
2001	30373	41254
2003	26375	48922
2006	25154	40175
2010	21379	39671

(Kilde: PAL for STRASAK – JUS322)

Det er i kategorien forbrytelsessaker man ser de mest markante endringene i antallet tilståelsesdommer i tiden fra 1998 til 2010. Antallet tilståelsessaker er redusert fra 32038 i 1998 til 21379 i 2010, en reduksjon på ca 1/3. Fra lovendringen i 2001 til 2010 er antallet redusert fra 30373 til 21379 – en nedgang på 9000 saker.

FORSEELSESSAKER

	041 - tilståelsessaker	042 - tiltaleposter
1998	12738	13751
2001	13445	16383
2003	12739	16618
2006	12635	16587
2010	12811	16303

(Kilde: PAL for STRASAK – JUS322)

I motsetning til forbrytelsessakene har antallet tilståelsessaker i forseelsessaker vært veldig stabilt i årene fra 1998 til 2010. Prosentvis har antallet tilståelsesdommer gått noe ned fordi både antallet forelegg og antall tiltaleposter har øket markert i samme periode.

Flertallet av tilståelsessaker blant forseelsessakene knytter seg til vegtrafikkforseelser (eksempler 2001: 10083 av 13445 saker og i 2010: 9710 av 12811 saker) Dette vil i stor utstrekning være saker hvor siktede tas på fersk gjerning/stoppes i kontroll av politiet. Disse sakene ligger ofte godt an til tilståelsesdommer. Forutsatt at trafikkovervåkningen er noenlunde stabil i volum og trafikkadferden er forholdsvis stabil, er det grunn til å tro at dette er en viktig grunn til at antallet tilståelsesforhold nesten har vært uforandret i perioden.

Fordelene for siktede med å tilstå ble altså øket betydelig som følge av endringen i straffeloven § 59 annet ledd, samtidig som antallet tilståelsessaker ble markert redusert. En analyse av årsakene til dette overlates til andre. Om utviklingen ville vært enda mer dramatisk uten lovendringen tar vi heller ikke stilling til. Vi nøyer oss med å konstatere at lovendringen neppe har hatt den ønskede prosessøkonomiske effekt i forhold til økt bruk av tilståelsesdommer.

4.5.3 Tiltak som kan bidra til å øke antallet tilståelsessaker

Plea bargaining

Med plea bargaining menes at det i en straffesak forhandles mellom aktor og forsvarer om størrelsen på straffen eller innholdet i tiltalebeslutningen, dersom tiltalte erkjenner seg skyldig i ett eller flere straffbare forhold som han er mistenkt for å ha begått. Spørsmålet om en slik ordning bør innføres i Norge er blant annet drøftet av Metodekontrollutvalget og i

departementets oppfølging av utvalgets utredning.³⁵ Forslaget ble også fremsatt av arbeidsgruppe I i ”Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling”, og ble sendt på høring av departementet i 2006. I Prop.141 L (2009-2010) side 95 uttaler departementet:

Høringsnotatet inneholdt et forslag om at påtalemyndigheten som vederlag for en uforbeholden tilståelse skal kunne gi bindende tilsagn om straffutmålingen (« plea bargaining » eller « straffetilsagn »). Departementet mener at det i lys av høringen er behov for å utrede dette spørsmålet nærmere før det kan tas stilling til om det bør fremmes lovforslag for Stortinget. En utredning kan skje i et lovutvalg, eller eventuelt i form av en enpersonutredning.

Arbeidsgruppen er ikke kjent med om departementet har fulgt opp dette. Det er imidlertid liten tvil om at en slik ordning kan virke effektiviserende på behandlingen av straffesaker, men arbeidsgruppen går ikke nærmere inn på denne problemstillingen nå.

Hyppigere oppnevning av forsvarer i tilståelsessaker

Fra forsvarerhold er det opplyst at mange siktede ikke vil samtykke i tilståelsesdom fordi de ikke kan regne med å få oppnevnt forsvarer i saker der det er spørsmål om å idømme ubetinget fengselsstraff som ikke overstiger 6 måneder. Dette skal være begrunnet i at siktede ikke føler seg komfortabel med å gå i retten uten å få oppnevnt forsvarer.

Hvis dette kunne medføre flere tilståelsesdommer vil det også gi prosessøkonomisk gevinst. Selv om domstolenes utgifter til forsvarere ved tilståelsesdommer vil øke, vil sakene bli kortere og statens utgifter til meddommere, vitner, etterforskning og påtalearbeid vil reduseres.

Slik arbeidsgruppen ser det kan man redusere betydningen av denne anførselen mot å tilstå på to måter. Enten kan lovgiver endre bestemmelsen i straffeprosessloven § 99 første ledd første punktum, slik at vilkåret om straffens lengde reduseres eller faller bort. Alternativt kan domstolene oppfordres til å bruke skjønnsbestemmelsen i straffeprosessloven § 100 annet ledd mer aktivt, slik at manglende oppnevning av offentlig forsvarer ikke sperrer for å få pådømt saken som tilståelsesdom. Skal endringen få effekt må også påtalemyndigheten følge opp ved oftere å be om forsvareropnevning i saker som er egnet til tilståelsesdom.

Utvidet saksomkostningsansvar i saker uten tilståelse

Etter straffeprosessloven § 436 første ledd ”bør siktede i regelen pålegges å erstatte staten nødvendige omkostninger med saken. Særlig bør en siktet som kan bebreides for under forfølgningen å ha opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn ellers nødvendig, pålegges å erstatte meromkostningene.”

Etter ordlyden kan den siktede pålegges å erstatte alle nødvendige omkostninger med saken. Etter straffeprosessloven § 437 første ledd gjelder ikke dette domstolens egne utgifter i form av lønn og godtgjørelse til dommere og andre tjenestemenn eller utgifter til lokale. I teorien er det antatt at statens utgifter som allikevel ville påløpt, for eksempel fast lønn til aktor og tjenestemenn i politiet, heller ikke skal medregnes. Ut over dette er det ikke mange begrensninger for hva saksomkostningsansvaret kan omfatte.

³⁵ Jf. NOU 1997:15 og Ot.prp.nr.64 (1998-1999) (endringslov) side 125

Det bemerkes at straffeprosessloven § 437 tredje ledd bestemmer at saksomkostninger bare skal ilegges dersom det antas mulig å oppnå betaling, og at saksomkostningene skal avpasses siktedes økonomiske evne.

Arbeidsgruppen mener at det i enkelte sakstyper vil ha en allmennpreventiv effekt, på lik linje med store bøter og inndragning, at den siktede risikerte å måtte betale vesentlig høyere saksomkostninger enn hva som er vanlig i dag, for det tilfellet at hans ulovligheter skulle bli avslørt og han skulle bli dømt. Særlig vil dette kunne ha preventiv effekt på overlagte og planlagte handlinger som er økonomisk motivert. En tenker her særlig på bedragerier, korrupsjon og underslag, men også på organisert kriminalitet som narkotikaomsetning, menneskehandel mv.

For gjennomføringen av straffesaken vil en mer pågående bruk av straffeprosessloven § 436 første ledd annet punktum kunne være egnet til å disiplinere den siktede fra å omstendeliggjøre etterforskningen og irettføringen med betydningsløse eller villedende anførsler som krever ytterligere etterforskningsskritt eller forlenget irettføring. Det samme gjelder ved meningsløse skyldanker til lagmannsretten.

Slik arbeidsgruppen ser det, vil det ikke være behov for lovendring på dette punkt. Den lovgivning som forefinnes gir mer enn god nok hjemmel for å øke saksomkostningene i enkelte tilfeller.

For at domstolene skal få et bedre grunnlag for å avsi dom på saksomkostninger vil politi og påtalemyndighet måtte dokumentere de utgiftene som faktisk er påløpt som følge av etterforskningen mot den enkelte siktede. Domstolen må også sørge for å ha oversikt over sine utgifter til forsvarere, bistandsadvokater, tolker mv.

Arbeidsgruppen har fått opplyst at enkelte land, for eksempel Danmark, bruker saksomkostningsinstituttet mer aktivt enn oss. Hvis det er aktuelt å forfølge forslaget kan det være interessant å innhente ytterligere informasjon om saksomkostningsnivået i andre land det er naturlig å sammenligne seg med. Dessuten vil det være av interesse å høre hvilke erfaringer de land som har et strengere saksomkostningsansvar har høstet.

Kvalitet og nøkternhet ved utarbeidelse av påtalemyndighetens straffeforslag

Hvis man skal motivere flest mulig til å samtykke i tilståelsesdom må den siktede oppleve at den reduksjonen som gis er reell i forhold til hvilken straff vedkommende ville fått etter en ordinær hovedforhandling.

Flere forsvarere opplyser at de regelmessig ikke oppfordrer sine klienter til å samtykke til tilståelsesdom. Reduksjonen oppleves oftest som adekvat nok, men beregningen av utgangspunktet for straff settes ofte for høyt.

Arbeidsgruppen mener at det vil kunne være noe å vinne i forhold til å få flere tilståelsesdommer, hvis påtalemyndigheten ikke alltid la seg i øvre sjikt av etablert straffenivå ved beregning av straffens utgangspunkt. Hvis samfunnsstraff er en adekvat reaksjon bør påtalemyndigheten i større grad foreslå denne reaksjonsformen ved oversendelse av tilståelsesdommer til tingretten.

Domstolene kan ikke styre påtalemyndighetenes forslag til straff. Arbeidsgruppen nøyer seg derfor med å be påtalemyndigheten om å vurdere om tiltaket er en farbar vei for å oppnå flere

tilståelsesdommer. En bemerker at de kriminalitetstyper der Riksadvokaten mener straffnivået skal opp, i liten grad egner seg for tilståelsesdommer. Når det gjelder hvilke typer saker dette er, viser en til Riksadvokatens årlige prioriteringsrundskriv til statsadvokatene og politiet.

I tilståelsessaker bør domstolene vise nøkternhet ved utmåling av straff. Retten bør i denne sammenheng pålegges plikt til å varsle partene hvis de vurderer å gå over påtalemyndighetens straffeforslag, slik at siktede i en viss grad kan forutberegne sin rettsstilling forut for samtykke til tilståelsesdom. Dette kan for eksempel gjøres ved at det tas inn et nytt tredje eller fjerde ledd i straffeprosessloven § 248.

Større fokus på å oppnå tilståelsesdommer hos politi og påtalemyndighet

Det enkelte politidistrikt, den enkelte påtalegruppe og den enkelte politijurist har på 2000-tallet fått et økt press på å oppfylle sentrale, regionale og lokale målsetninger for oppklaringsprosent, saksbehandlingstid og restansetall. Statistikk tallene beregnes ut fra det tidspunkt politijuristene treffer påtaleavgjørelse. For å få positive tall må det produseres siktelsespunkter, eller såkalte ”positive påtaleavgjørelser” (040 koder). Og 040 kodene må produseres raskt og i stort antall for å holde saksbehandlingstiden og restansene nede og oppklaringsprosenten oppe.

Dette betyr at en politijurist som har høy produksjon av 040 koder vil oppnå høy anseelse såfremt han/hun for øvrig skjøtter sine oppgaver tilfredsstillende. Om produksjonen av 040 koder gjelder tilståelsessaker (041) eller tiltaler (042) har foreløpig vært gjenstand for mindre oppmerksomhet ved mange tjenestesteder.

Det er liten tvil om at arbeidet med en begjæring om tilståelsesdom krever mer arbeid på påtalestadiet enn arbeidet med både foreleggssaker og tiltalsaker. Bakgrunnen for dette er at politijuristene må skrive en omfattende oversendelsespåtegning til domstolen i forbindelse med begjæringen om tilståelsesdom. Begjæringen skal inneholde opplysning om hvor i saksdokumentene erkjennelsen er å finne, en henvisning til rettspraksis og en drøftelse av det konkrete strafforslag mv. I de distriktene domstolene berammer hovedforhandlinger med påtalegruppen og ikke på den enkelte politijurist, vil fristelsen til å skrive tiltaler i stedet for begjæringer om tilståelsesdommer, formodentlig bli enda større fordi man ikke nødvendigvis må aktorere sine egne tiltaler.

Hvis påtalemyndigheten stiller krav til en mer balansert produksjon av forelegg, tilståelsessaker og tiltaler og tar inn dette i sine aktive kontroller av politijuristenes arbeid, vil antallet tilståelsesdommer muligens kunne økes noe. Den enkelte politijurist vil da få en oppfordring, og indirekte en ”belønning”, for å bruke prosessøkonomisk påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70 mer aktivt.

4.6 Mulige effektiviseringstiltak i forhold til bistandsadvokatrollen, sivile krav m.v.

4.6.1 Innledning

Fornærmedes stilling under etterforskningen og hovedforhandlingen er blitt styrket de senere årene. Blant annet har retten til bistandsadvokat blitt utvidet, bistandsadvokatens rolle under hovedforhandlingen har blitt presisert og noe utvidet, og det er lagt bedre til rette for at sivile krav skal kunne pådømmes samtidig med straffesaken. I saker med flere fornærmede er det ofte flere bistandsadvokater og det behandles tildels komplekse sivile krav. Dette er forhold

som bidrar til at gjennomføringen av hovedforhandlingen tar lengre tid. I saker med flere bistandsadvokater vil det også være behov for større rettssaler og advokatutgiftene øker.

Styrkingen av fornærmedes rettigheter er en ønsket politisk utvikling, og arbeidsgruppen ser det som lite aktuelt å foreslå endringer i regelverket som svekker fornærmedes stilling. Mulig effektiviseringstiltak i regelverket som ikke svekker ivaretagelsen av fornærmedes interesser bør imidlertid vurderes.

4.6.2 Fritt valg av bistandsadvokat og bruk av koordinerende bistandsadvokater

Reglene om oppnevning av bistandsadvokat finner vi i straffeprosessloven § 107 b.

Politiet skal informere om muligheten for å få oppnevnt bistandsadvokat ved første kontakt med fornærmede og etterlatte.

Bistandsadvokat oppnevnes av retten. Ønsker fornærmede eller etterlatte en bestemt advokat, skal denne oppnevnes. Retten kan likevel oppnevne en annen advokat dersom oppnevningen av den ønskede advokaten vil føre til forsinkelse av betydning for saken, herunder til overskridelse av fristen for å avholde hovedforhandling i § 275 annet ledd annet punktum. Det samme gjelder dersom forholdene ellers gjør det utilrådelig å oppnevne advokaten. Fornærmede og etterlatte skal gjøres kjent med reglene om godtgjørelse til advokaten.

Dersom det vil kunne skade etterforskningen å vente på rettens oppnevning, kan politiet tilkalle advokat for fornærmede eller etterlatte. Den tilkalte advokat får samme stilling som en advokat oppnevnt av retten. Spørsmålet om oppnevning forelegges retten snarest mulig.

Er advokat oppnevnt og fornærmede dør før saken er avgjort, avgjør retten om oppnevningen skal stå ved lag.

For øvrig får reglene om oppnevning og tilbakekall av oppnevning av forsvarer for siktede tilsvarende anvendelse så langt de passer.

Regelen tilsvarende straffeprosessloven § 102 som gjelder oppnevning av forsvarer. For siktede er det forutsatt at flere siktede kan ha samme forsvarer så sant de ikke har motstridende interesser.³⁶ Tilsvarende regel har man ikke for bistandsadvokat. Dette på tross av at det som regel ikke vil foreligge motstridende interesser mellom to fornærmede i samme sak, uavhengig av om de er fornærmet ved samme handling eller ikke.

Det er i dag oppnevnt bistandsadvokat i et betydelig antall hovedforhandlinger. I saker med mange fornærmede er det oppnevnt flere bistandsadvokater. I en sak som gikk i Oslo tingrett våren 2011 var det 9 bistandsadvokater som representerte 12 fornærmede. Det var en tiltalt i saken som gjaldt overtredelse av straffeloven § 200 annet ledd første punktum og forsøk på overtredelse av straffeloven § 200 annet ledd annet punktum. Ingen av de fornærmede møtte under hovedforhandling. Det var satt av 17 dager til hovedforhandling, men saken lot seg gjennomføre på ni korte rettsdager. Alle bistandsadvokatene hadde vært oppnevnt under etterforskningen og begjærte seg oppnevnt under hovedforhandlingen. Utgiftene til

³⁶ Jf. straffeprosessloven § 95 første ledd

bistandsadvokat i tilknytning til hovedforhandlingen beløp seg til ca. 350 000 kroner. I denne saken forelå det ikke motstrid eller andre forhold som tilsa at ikke alle de fornærmede kunne være representert av samme bistandsadvokat, eventuelt av to advokater.

I Lommemannen-saken var det 66 fornærmede og det var satt av 5 måneder til hovedforhandling. Retten mottok begjæring fra 12 advokater om å bli oppnevnt som bistandsadvokat. I denne saken fikk to advokater et koordineringsansvar i forhold til de øvrige bistandsadvokater. Disse to advokatene var de eneste som var tilstede under tilnærmet hele hovedforhandlingen. De øvrige advokatene var til stede under deler av hovedforhandlingen og når deres klient forklarte seg.

I straffesaken etter handlingene 22. juli 2011 er det under etterforskningen pr. 08.12.2011 oppnevnt 175 bistandsadvokater for til sammen 705 personer. Oslo tingrett har oppnevnt to koordinerende bistandsadvokater, en med særlige oppgaver knyttet til organisering og samordning av bistandsadvokatenes arbeid etter skytingen på Utøya og en med tilsvarende oppgaver knyttet til bombeeksplosjonen i regjeringskvartalet. Disse to har knyttet til seg en tredje advokat som bistår dem i koordineringsarbeidet. De tre advokatene deltar på møter i Oslo tingrett sammen med forsvarere og påtalemyndigheten. De fungerer også som et bindeledd mellom de øvrige bistandsadvokater og tingretten, og de er ved enkelte anledninger blitt anmodet om å samordne uttalelser fra bistandsadvokatene. Bruk av koordinerende bistandsadvokater har vært av stor verdi i arbeidet med 22. juli saken og har gitt bistandsadvokatgruppen en innflytelse under forberedelsene av hovedforhandlingen som ikke er vanlig og som ellers ikke ville vært mulig.

Arbeidsgruppen foreslår at man vurderer å utvide rettens adgang til å oppnevne en annen advokat enn den fornærmede ønsker slik at også prosessøkonomiske hensyn kan tillegges vekt. I den forbindelse vil arbeidsgruppen vise til at det frie forsvarvalg må anses å stå sterkere enn fritt valg av bistandsadvokat. For å unngå at fornærmede og etterlatte må bytte advokat før hovedforhandlingen bør dette om mulig skje allerede ved oppnevning av advokat under etterforskningen. Det er derfor viktig at politiet og domstolene så langt det er mulig søker å etablere rutiner som fører til at samme bistandsadvokat oppnevnes når det er flere fornærmede og etterlatte i samme sak.

I saken fra Oslo tingrett som er referert over kunne de fornærmedes interesser under hovedforhandling vært godt ivaretatt selv om antallet bistandsadvokater ble begrenset til to eller tre. Hvor mange fornærmede en bistandsadvokat skal kunne representere i en straffesak og i hvilken utstrekning retten skal oppnevne en annen bistandsadvokat enn det fornærmede ønsker, vil blant annet avhenge av sakens art, omfanget av og kompleksiteten av sivile krav som skal fremmes m.v.

Arbeidsgruppen er kjent med at Justisdepartementet i desember 2011 sendte på høring et forslag³⁷ hvor det foreslås å lovfeste adgangen til å oppnevne koordinerende bistandsadvokater. Arbeidsgruppen er enig i at ordningen med koordinerende bistandsadvokater lovfestes. Det er grunn til å anta at ordningen vil bli brukt i større straffesaker med mange fornærmede. Det nærmere innholdet i oppdraget vil måtte tilpasses den enkelte sak og fastsettes i en dialog mellom retten og den koordinerende bistandsadvokaten.

³⁷ ”Behandling av sivile krav etter terrorhandlingene 22. juli 2011. Forslag til enkelte endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven.”

Arbeidsgruppen mener at det i noen tilfeller vil være ønskelig at funksjonen til koordinerende bistandsadvokat går utover det rent samordningsmessige. Det er særlig på to områder dette kan være aktuelt. Det ene er straffeprosessloven § 107 c fjerde ledd om rett til å uttale seg om prosessuelle spørsmål som angår fornærmede og etterlatte. Dette gjelder både under saksforberedelsen og hovedforhandlingen. Hvis det for eksempel kommer opp et prosessuelt spørsmål under en hovedforhandling som angår alle de fornærmede eller etterlatte, for eksempel spørsmål om fjernsynsoverføring av forhandlingene, vil det være naturlig at dommeren tar dette opp i retten og spør aktor, forsvarer og koordinerende bistandsadvokat om hva de mener. Er antallet bistandsadvokater betydelig vil det være vanskelig å høre alle bistandsadvokatene.

På samme måte må det være når det gjelder det å stille spørsmål under for eksempel bevisopptak og under hovedforhandling. Det kan etableres en ordning hvor bistandsadvokater som har spørsmål kan melde disse til de koordinerende bistandsadvokatene, men de koordinerende bistandsadvokatene må kunne avgjøre om spørsmålet skal stilles eller ikke. Om et spørsmål skal stilles eller ikke må vurderes fortløpende, på bakgrunn av sakens utvikling og signaler fra dommeren.

4.6.3 Behandlingen av sivile krav

I straffeprosessloven § 264 b er det gitt regler om at påtalemyndigheten skal gi fornærmede frist til å fremsette krav og hvordan dette skal gjøres. I straffeprosessloven § 265 annet ledd er det bestemt at forsvareren skal uttale seg om eventuelle sivile krav.

Dette gjøres ikke alltid på en tilfredsstillende måte. Det kan føre til at kravene er dårlig opplyst når vi kommer til hovedforhandling og at innsigelsene mot kravene ikke gjøres kjent for retten og bistandsadvokat før under hovedforhandlingen. Behandlingene av kravene kan da bli ineffektiv og forsinke hovedforhandlingen. Arbeidsgruppen har vurdert om noen av tvistelovens regler om saksforberedelse bør innføres for sivile krav som behandles i straffesaker, men har kommet til at det på det nåværende tidspunkt ikke er ønskelig idet resultatet vil kunne bli at det vil bli vanskeligere å få behandlet selv kurante krav i straffesaken. Arbeidsgruppen anbefaler i stedet at domstolene, i dialog med forsvarer og bistandsadvokater, etablerer gode rutiner for behandlingen av sivile krav.

4.7 Behov for kompetansehevende tiltak

En god og effektiv behandling av omfattende straffesaker forutsetter at domstolene har tilstrekkelig rettssalskapasitet og oppdatert teknisk utstyr, herunder fjernmøteteknologi og gode kontorstøttefunksjoner. En annen viktig forutsetning er at domstolene er tilstrekkelig bemannet, og at sakene ledes av dommere som utviser dyktig prosessledelse og god fagkunnskap, både under saksforberedelsen og under gjennomføringen av hoved- og ankeforhandling.

God kunnskap om prosessfagene er en grunnforutsetning for å være en god dommer. Prosessreglene i strafferetten er imidlertid komplekse og under stadig endring. Det er urealistisk å legge til grunn at alle dommere til enhver tid har mulighet til å holde seg oppdatert på detaljene i dette regelverket.

I store og omfattende straffesaker benytter politiet ofte skjulte tvangsmidler under etterforskningen, herunder kommunikasjonsavlytting, hemmelig ransaking og kanskje anonyme vitner, og det oppstår stadig oftere spørsmål om å nekte siktede innsynsrett i

etterforskningsdokumenter også etter at tiltale er tatt ut.³⁸ Under rettssaken oppstår det ofte særlige spørsmål knyttet til bevisførselen, herunder spørsmål om ulovlig politiprovokasjon og bruk av overskuddsinformasjon. Bruken av bevis ervervet ved skjulte metoder og siktedes rett til dokumentinnsyn beror på komplekse regler som er i stadig utvikling, ikke minst i lys av praksis fra EMD. En effektiv og god prosessledelse forutsetter derfor at dommeren er særlig oppdatert på strafferetten og straffeprosessens område, i tillegg til å ha de personlige egenskaper som er nødvendig for å kunne drive aktiv prosessledelse i saker med mange aktører. I lagmannsretten skal dommeren i tillegg håndheve særreglene knyttet til lagrettens deltakelse i de mest alvorlige straffesakene.

Vårt system med alminnelige domstoler og den tradisjonelle motstanden mot særdomstoler, beror på at fullfaglige domstoler bør ha dommere som er generalister og som har løpende erfaring fra de fleste rettsområder og samfunnslag. I en spørreundersøkelse gjennomført under LOK-prosjektet i 2004³⁹ svarte 21 tingretter og 4 lagmannsretter at dommerne i de større domstolene bør spesialiseres i større grad enn nå, fordi dette ville bidra til blant annet bedre kvalitet og effektivitet i saksbehandlingen. 16 tingretter og 2 lagmannsretter var uenige, og ville holde fast på dommeren som generalist. Det fremkom i undersøkelsen at enkelte domstoler i noen grad praktiserer spesialisering, blant annet knyttet til skjønnssaker og rettsmekling. Straffesaker ble ikke nevnt som et aktuelt rettsområde.

Arbeidsgruppen har forstått det slik at lagmannsrettene praktiserer den ordning at ikke alle, men et utvalg av dommerne, administrerer lagrettesaker. Dette henger formentlig sammen med at prosessformen for disse sakene er annerledes enn for andre straffesaker, og at ledelsen av ankeforhandlingen av den grunn kan være krevende. Samtidig er tilgangen av lagrettesaker begrenset, slik at hensynet til kompetanse og erfaring hos rettens leder tilsier at sakene ikke bør fordeles på alle dommerne. Arbeidsgruppen er ikke kjent med at tilsvarende er uttalt for administrering av lengre meddomssaker, verken i tingrettene eller lagmannsrettene. Det legges likevel til grunn at domstolens ledelse vurderer den enkeltes dommers kompetanse og erfaring ved tildeling av lange og omfattende saker. De hensyn som generelt taler imot spesialisering tilsier likevel at man ikke bør ha dommere som nærmest utelukkende – og over år – har sitt virke knyttet til lange og omfattende straffesaker.

Arbeidsgruppen finner ikke grunnlag for å foreslå en spesialisering i domstolene knyttet til disse sakene, utover de vurderinger det er redegjort for ovenfor. Utfordringen er å sørge for at det i domstolene finnes et tilstrekkelig antall dommere som til enhver tid er oppdatert på de aktuelle fagfelt, og som samtidig evner å gjennomføre en effektiv prosessledelse i disse sakene. Arbeidsgruppen ser imidlertid at dette har nær sammenheng med spørsmålet om domstolsstruktur i første instans.

Domstoladministrasjonen arrangerer årlig flere kurs og seminarer som retter seg mot straffesaksbehandlingen, men ingen av disse er så langt spesielt knyttet til utfordringene i de lange og omfattende straffesakene. Arbeidsgruppen anbefaler at det iverksettes kompetansehevede tiltak med fokus på faglig spisskompetanse innenfor sentrale temaer relatert til en effektiv, men likevel betryggende behandlingen av de lange og omfattende sakene. Omfattende og langvarige straffesaker vekker tidvis også stor offentlig interesse og inkluderer ofte mange aktører. Ikke sjelden knytter det seg betydelige praktiske utfordringer til gjennomføring av sakene, alt fra leie av eksterne lokaler og tilrettelegging for politiets sikkerhetstiltak, til ivaretagelse av medias interesse for saken under hoved- eller

³⁸ Jf. straffeprosessloven §§ 242 og 242a

³⁹ Inn tatt i Delrapport II: Spesialisering

ankeforhandlingen. De siste ti årene har det vært gjennomført flere omfattende saker med stor mediaoppmerksomhet her til lands, og det er ikke grunn til å tro at det vil bli færre i fremtiden. Et effektivt kompetansetiltak knyttet til behandlingen av lange og omfattende straffesaker kan etter arbeidsgruppens syn være at det som en form for dommerkollegaveiledning nedfelles råd og anbefalinger for håndtering av saksforberedelse og hovedforhandling i disse sakene. Anbefalingene bør også omfatte den praktiske gjennomføringen.

Arbeidsgruppen er kjent med at kompetanseenheten i Domstoladministrasjonen har opprettet en egen faggruppe for strafferett og straffeprosess, og antar at dette utvalget bør stå sentralt i arbeidet med kompetansehevende tiltak på dette området, herunder hvilke tiltak som bør iverksettes og det nærmere innhold i disse.

4.8 Betydningen av effektiv tolketjeneste

4.8.1 Innledning

At en siktet – og et vitne – skal forstå hva som blir sagt og kunne gjøre seg forstått under rettsmøter er en selvsagt forutsetning i en rettsstat. Dette gjelder både de som på grunn av fremmedspråklig bakgrunn ikke behersker norsk i tilstrekkelig grad og de som av andre grunner har behov for tolking, for eksempel døvetolking. Bruk av tolk i forbindelse med rettsmøter vil imidlertid alltid innebære et forsinkende element. Utfordringen vil være å finne ordninger der hensynet til siktedes rettssikkerhet balanseres opp mot hensynet til en effektiv gjennomføring av prosessen. På den ene siden må forhandlingene ikke forseres slik at den siktede ikke er i stand til å følge med i hva det forhandles om. På den annen side må bruken av tolk ikke bli en uoverstigelig hemsko i forhold til gjennomføringen av rettsmøtet.

4.8.2 Tidligere arbeid med tolkespørsmål

Spørsmålet om tolking i rettspleien er tidligere undergitt omfattende drøfting. Våren 2004 ble det opprettet en arbeidsgruppe for å ”foreslå nødvendige tiltak for å styrke, forbedre og effektivisere dagens regelverk og praksis for bruk av tolk og oversetting av dokumenter under behandlingen av straffesaker”.

I arbeidsgruppens rapport⁴⁰ foreslås et nytt kapittel 7 A i domstoloven om tolk i retten. Arbeidsgruppen foreslår regler om tolking ved forklaringer avgitt av en som er stum eller døv, om tolk ved forkynnelse og om tolk under avhør. Det foreslås også at tiltalte og fornærmede skal ha rett til tolk under samtale med forsvarer/bistandsadvokat og ved gjennomgang av saksdokumentene etter straffeprosessloven § 242. Arbeidsgruppen konsentrerte seg i all hovedsak om rettssikkerhetsmessige spørsmål, og har i liten grad berørt spørsmålet om effektiv gjennomføring av rettsmøter. Rapporten har vært til høring, men etter det opplyste er arbeidet med nye lovbestemmelser foreløpig ikke fulgt opp videre.

Domstoladministrasjonen har laget et skriv med anbefalinger vedrørende bestilling og bruk av tolk.⁴¹ Skrivet er distribuert til alle domstoler og flere andre instanser. I tillegg har DA et nært samarbeid med Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet (IMDi) som er nasjonalt fagansvarlig for bruk av tolk i offentlig sektor.⁴²

⁴⁰”Rett til tolk. Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess”. Rapport av 14. mars 2005

⁴¹ ”Bestilling og bruk av tolk – noen anbefalinger” av 28. oktober 2010

⁴² Jf. nettstedet www.tolkeportalen.no

DA arrangerer for tiden regionale seminarer for dommere og saksbehandlere om bestilling og bruk av tolk. Bruk av tolk er også et element på startkurs for dommere.

I alle nye tinghus/nye lokaler legges det til rette for tolkebruk blant annet ved at det bygges minst en sal med tolkeboks. I større domstoler lages det tolkebokser for flere rettssaler.

4.8.3 Viktige tiltak for effektiv gjennomføring av rettsmøter der det er behov for tolking

Bruk av erfarne og kvalifiserte tolker

Dette temaet er behandlet i Domstoladministrasjonens skriv om anbefalinger vedrørende bestilling og bruk av tolk. Veiledningen som gis om kvalifikasjonskategorier og domstolens landsdekkende tolkeregister og Nasjonalt tolkeregister er detaljert og brukervennlig.

Arbeidsgruppen nøyer seg her med å vise til anbefalingsskrivet og understreke viktigheten av at domstolene innkaller tolker med best mulig kompetanse. Dette vil naturligvis være viktig for den enkeltes rettsikkerhet, men også for en effektiv gjennomføring av rettsmøtene.

Fra tid til annen ser man at den siktede, eller vitnet, og tolken ikke kommuniserer godt nok. Arbeidsgruppen vil understreke viktigheten av at påtalemyndigheten og eventuelt også forsvarer og bistandsadvokat kommuniserer hvilket språk/dialekt siktede snakker til domstolene. Dette bør skje så tidlig som mulig og i god tid før rettsmøtet. Siktede bør under etterforskningen spørres om han forstår tolken som politiet bruker godt. Siktedes synspunkt på dette, og også hvilket språk/dialekt han snakker, bør nedfelles i avhørsrapporten. På denne måten kan påtalemyndigheten formidle korrekt informasjon til domstolen i forbindelse med berømmelse av rettsmøter.

Bruk av nødvendig antall tolker

Bruk av flere tolker er også behandlet i Domstoladministrasjonens anbefalingsskriv. Fra skrivet hitsettes:

Tolking er svært konsentrasjonskrevende. Tolken vil derfor trenge jevnlig pauser for å kunne gjøre en forsvarlig jobb. Tolken må også få mulighet til å be om pause ved behov.

Bruk av to tolker i ett språk vil redusere behovet for pauser betydelig og dermed gi en mulighet for mer effektiv tidsbruk uten at det går ut over tolkningens kvalitet. I tillegg vil bruk av to tolker legge til rette for at den ene tolken kan kvalitetssikre den andre. Ved rettsmøter hvor det skal tolkes utover noen timer, kan det være mye å vinne ved å bestille to tolker.

Arbeidsgruppen slutter seg til disse synspunktene.

Fysisk tilretteleggelse for effektiv tolking

Også dette tiltaket er behandlet i anbefalingsskrivet:

Tolkingen av den minoritetsspråkliges forklaring vil normalt skje konsekutivt mens forhandlingene for øvrig kan tolkes simultant dersom simultantolk er tilgjengelig. Det er best om simultantolkingen fra tolkeboks, hvis det er tilgjengelig. Det finnes også et mobilt tolkeanlegg med mikrofon med sender til tolken og det nødvendige antall

hodesett med mottagere til tolkebrukerne. Slikt tolkeanlegg kan, hvis det ikke er tolkeboks i salen, fungere bra i saker med flere tolkebrukere.

Det er ikke innhentet opplysninger om den tekniske tilretteleggingen og i hvilken grad lokalene er fysisk tilrettelagt i eldre tinghus. Under henvisning til hvilke effektiviseringsgevinster det er å hente på fysiske tilretteleggingstiltak anbefaler arbeidsgruppen at Domstoladministrasjonen undersøker om det foreligger et udekket behov for tilrettelegging i eldre tinghus.

Kopi av dokumenter til tolken

Det er liten tvil om at simultantolkning er mer effektivt for fremdriften av en straffesak enn konsekutiv tolking. I forlengelsen av dette vil det være effektiviserende om tolken har kopi av alle skriftlige bevismidler, faktiske og juridiske utdrag mv som partene fremlegger. I store saker med komplisert faktum vil det også være effektivt om tolken på forhånd får tilsendt enkelte dokumenter. Dette gjelder særlig tekniske rapporter og lignende.

Påtalemyndigheten har ikke gitt politijurister eller statsadvokater formelt pålegg om å ta kopier som nevnt til tolker. Det undervises imidlertid om dette på kurs for nye politifullmektiger og på kurs for nye politijurister på Politihøgskolen. På disse kursene blir det formidlet at det skal tas kopi til tolk. Også på årlige påtalemøter er spørsmålet tatt opp.

Arbeidsgruppen anbefaler at domstolene i større grad krever at partene tar kopi av skriftlige bevismidler, faktiske og juridiske utdrag og påstandskrift til tolken. Et slikt pålegg kan av tingrettene gis i berammelsesbrevet og/eller i forbindelse med oppnevning av forsvarer og eventuelt bistandsadvokat. På dette tidspunkt vil det normalt være avklart om det er behov for tolk eller ikke. For lagmannsrettene vil pålegget kunne gis i forbindelse med at man sender ut pålegg om bevisoppgave. Arbeidsgruppen understreker at det er domstolen som har det endelige ansvaret for at tolken har fått de dokumentene de trenger for å utføre sitt oppdrag på en tilfredsstillende måte.

4.9 Begrensning i ankeadgangen for saker med strafferamme over 6 års fengsel

I henhold til straffeprosessloven § 321 tredje ledd har siktede krav på å få sin sak behandlet i to rettsinstanser dersom det forholdet det ankes over etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. Dette gjelder uavhengig av hvilken straff som i den konkrete saken ble påstått og/eller idømt i tingretten. En anke fra påtalemyndigheten skal i utgangspunktet også fremmes til ankeforhandling, med mindre lagmannsretten finner at saken gjelder spørsmål av mindre betydning eller at det ellers ikke er grunn til å prøve anken.

Saker som etter loven kan medføre mer enn 6 års fengsel er etter sin art svært forskjellige, og straffverdigheten i den enkelte sak varierer mye. Strafferammen tar ofte høyde for ekstraordinære tilfeller og gir nødvendigvis ikke den beste veiledning for sakstypens alminnelige alvorlighetsgrad. Dertil kommer at strafferammen ivaretar flere formål. For enkelte sakstyper, for eksempel overtredelse av straffeloven § 132a (motarbeidelse av rettsvesenet), § 168 (falsk anklage) og § 162 annet ledd (grov narkotikaforbrytelse), fastsettes ofte straffen til noen få måneders fengsel. I mange av narkotikasakene foreligger dessuten beviser i form av tilståelser, beslag og/eller kommunikasjonskontroll, som ofte gir et oversiktelig bevisbilde.

På den annen side idømmes ofte lengre fengselsstraffer i saker hvor ingen av forholdene etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. Dette gjelder særlig i omfattende økonomiske straffesaker, i familievoldssaker og enkelte andre voldssaker. Siktede i disse sakene har imidlertid ikke ubetinget krav på å få sin anke henvist til ankeforhandling. Anken kan nektes fremmet dersom lagmannsretten finner det klart at den ikke vil føre frem.⁴³

En begrensning i ankeadgangen for 6-års saker vil medføre at saker med et oversiktlig bevisbilde, hvor lagmannsretten finner det klart at anken ikke kan føre frem, ikke vil bli henvist til ny behandling i lagmannsretten. Dette vil være ressursbesparende og innebære færre ankeforhandlinger for lagmannsretten. En slik begrensning i ankeadgangen antas også å kunne føre til kortere varetektsopphold og raskere retur av siktede som ikke har oppholdstillatelse i landet. Arbeidsgruppen vil imidlertid bemerke at det sjelden antas å foreligge grunnlag for å nekte å fremme de lange og omfattende sakene til ny behandling i lagmannsretten. "Bevisbildet" i disse sakene er ofte omfattende og kompleks, og det er sjelden mulig å foreta en betryggende prøving av bevisene gjennom en skriftlig ankesiling.

Spørsmålet om å innføre en begrensning i ankeadgangen også for 6-års sakene, basert på faktisk utmålt eller påstått straff i tingretten, har vært foreslått tidligere. Arbeidsgruppe II – "Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling" – foreslo at utmålt eller påstått straff i tingretten måtte overstige 4 års fengsel for at siktede skulle ha en ubetinget rett til ankebehandling.⁴⁴ Begrensningen ble ikke foreslått å gjelde for saker med påstand om forvaring eller tvunget psykisk helsevern. Forslaget ble fulgt opp av departementet⁴⁵, som sendte på høring en mulig endring av straffeprosessloven § 321 tredje ledd første punktum, med slik ordlyd:

Anker som angår forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, og hvor det er idømt eller påstått fengsel i mer enn to år, forvaring eller særreaksjoner som nevnt i § 2 første ledd nr 1, kan bare nektes fremmet i de tilfeller som nevnt i annet ledd annet punktum.

Lovendringsforslaget er imidlertid ikke fulgt opp videre.

Å innføre et skille i behandlingen av anke i 6-års sakene er igjen foreslått av en av fraksjonene i jury-utvalget⁴⁶, denne gang i forbindelse med hvilke saker som i lagmannsretten bør behandles med lagrette. Kjernen i forslaget er at bare de sakene som etter loven kan medføre mer enn 6 års fengsel, og hvor det i tingretten ble idømt eller påstått minst 2 års fengsel, skal behandles med lagrette. Etter arbeidsgruppens syn er det hensiktsmessig å se rettens sammensetning i sammenheng med ankeadgangen.

Ved krav om minstestraft på 4 års fengsel fra tingretten, vil et stort antall saker hvor domfelte i dag har rett til ankeforhandling bli gjenstand for ankeprøving i lagmannsretten. Med en terskel på 2 års fengsel vil antallet saker bli lavere, men ordningen vil utvilsomt fange opp sakstyper som det i dag brukes uforholdsmessig store ressurser på, for eksempel saker om falsk anklage, motarbeidelse av rettsvesenet og grov narkotikaforbrytelse. Selv om de fleste av disse sakene verken er lange eller omfattende, vil det være ressursbesparende både for domstolene og for påtalemyndigheten å kunne slippe ny behandling av de opplagte sakene. Arbeidsgruppen finner ikke grunn for å gå nærmere inn på hvor terskelen bør ligge, utover å

⁴³ Jf. straffeprosessloven § 231 annet ledd

⁴⁴ Jf. rapport av 26. juni 2000

⁴⁵ Jf. høringsbrev av 28. september 2006 side 53 flg.

⁴⁶ Jf. NOU 2011:13 side 150 flg.

vise til de vurderinger departementet gjorde i 2006, basert på forslaget fra arbeidsgruppe II. En begrensning i ankeadgangen vil etter arbeidsgruppens syn være mindre betenkelig nå enn det var ved høringen i 2006, før det ble innført begrunnelsesplikt for beslutninger om å nekte domfeltes anke fremmet for lagmannsretten.⁴⁷

Et mindretall i arbeidsgruppen, Anders Brosveet, er av den oppfatning at innføring av påstått eller utmålt straff som kriterium for om anken skal være undergitt siling eller ikke, må gjelde begge veier, slik at man ved innføring av en grense på 4 års utmålt straff som vilkår for ubetinget ankerett, må det også gis ubetinget ankerett til saker med mer enn 4 års utmålt straff uavhengig av om enkeltstraffebedene har strafferamme over 6 år. Etter endringen av strl. § 62 kan det utmåles inntil 12 års fengsel i saker med strafferamme på 6 år for de enkelte forhold, hvilket bl.a. omfatter de fleste formuesforbrytelsene. Utmålt straff gjenspeiler etter dette mindretallets syn den alvorlighetsgrad som tilsier behov for en ubetinget overprøvingsadgang.

Etter mindretallets syn er det også et moment i vurderingen at det i mange saker om formuesforbrytelser som er undergitt siling, men der det er utmålt strenge straffer, må nedlegges store ressurser i utarbeidelse av ankebegrunnelser og behandling av ankeprøvingen. Dette forsinker saksfremdriften og utgjør en betydelig kostnadsfaktor. Med de strenge krav til begrunnelse av ankenektelser i slike saker som følger av Høyesteretts praksis, er det liten grunn til å tro at man får igjen denne ressursbruken i form av besparelser ved at noe betydelig antall anker blir nektet fremmet.

Arbeidsgruppen kan ikke se at en begrensning i ankeadgangen medfører en uakseptabel svekkelse av siktedes rettssikkerhet. En beslutning om å nekte en anke fremmet treffes av tre lagdommere etter en skriftlig behandling. Beslutningen må være enstemmig og begrunnet. De aller fleste saker som i dag bringes inn for lagmannsretten kan nektes fremmet, og dette gjøres i mange saker hvor den faktiske utmålte straff i tingretten er langt strengere enn den som utmåles i saker med strafferamme over 6 år. Det vises for øvrig til departementets vurdering i høringsbrevet side 53 flg.

Arbeidsgruppen foreslår etter dette at straffeprosessloven § 321 tredje ledd første punktum endres.

4.10 Mulig endring av skyldkravet i straffeloven § 162

Straffeloven § 162 første ledd setter straff for ulovlig befatning med narkotika. Bestemmelsens annet og tredje ledd lyder slik:

Grov narkotikaforbrytelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter.

Gjelder overtredelsen et meget betydelig kvantum, er straffen fengsel fra 3 til 15 år. Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil 21 år idømmes.

Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet.⁴⁸ For domfellelse etter bestemmelsens annet eller tredje ledd, må skyldkravet også omfatte de omstendigheter som gjør forbrytelsen grov, herunder hvilket stoff den gjelder og den mengde av det aktuelle stoff som etter rettspraksis

⁴⁷ Jf. straffeprosessloven femte ledd

⁴⁸ Jf. straffeloven § 40 og § 162 fjerde ledd

kreves for domfellelse. Straffeloven av 2005 viderefører bestemmelsens materielle innhold, og skyldkravet er opprettholdt uendret.⁴⁹

Under etterforskning og iretteføring av saker som omhandler grov narkotikakriminalitet, brukes ofte mye tid på å fremskaffe og føre bevis for tiltaltes forsett med hensyn til type og mengde narkotika som vedkommende har hatt befatning med. Ikke sjelden anføres det at tiltalte forsto at han hadde befatning med narkotika, men at han trodde det var snakk om et mindre farlig stoff og/eller et mindre kvantum. Svært ofte ender saken likevel med domfellelse for forsettlig overtredelse. Den forsettsformen som det oftest er aktuelt å søke å føre bevis for i denne sammenheng – *dolus eventualis* – er definert i ny straffelov, men er en videreføring av gjeldende rett.⁵⁰

Ut fra et ønske om å effektivisere straffesaksbehandlingen, reiser arbeidsgruppen spørsmål ved om det er hensiktsmessig å opprettholde kravet til forsett knyttet til de objektive vilkårene i straffeloven § 162 annet og tredje ledd. En lemping av skyldkravet knyttet til de omstendigheter som gjør narkotikaforbrytelsen grov, kan etter arbeidsgruppens syn medføre betydelig prosessøkonomisk gevinst både under etterforskning og iretteføring av disse sakene. Mange av sakene er i utgangspunktet godt opplyst allerede når siktede pågripes og det samtidig gjøres beslag av narkotika. Likevel må påtalemyndigheten med dagens skyldkrav ofte bruke betydelige resurser og tid på å føre bevis for at siktede hadde positiv kunnskap om de omstendigheter som gjør forbrytelsen grov. Det vises for øvrig til punkt 3 i rapporten, hvor det fremgår at en betydelig andel av de omfattende straffesakene relaterer seg til narkotikalovbrudd.

Arbeidsgruppen legger til grunn at objektive straffbarhetsvilkår ikke i seg selv er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 nr. 2.⁵¹ Det anses derfor å være grunnlag for å kunne vurdere om anvendelse av straffeloven § 162 annet og tredje ledd (grov narkotikaforbrytelse), bare bør bero på objektive vilkår knyttet til den art og mengde narkotika gjerningsmannen har hatt befatning med. At gjerningsmannen har utvist forsett eller uaktsomhet med hensyn til sin befatning med narkotika, jf. bestemmelsens første ledd, skal imidlertid fortsatt være et vilkår for domfellelse.

En annen mulig løsning kan være å erstatte dagens forsettskrav i § 162 annet og tredje ledd med et likegyldighetsforsett, som rammer tilfeller der gjerningsmannen har stilt seg helt likegyldig til om den ulovlige følge inntreffer eller ikke.⁵² Et slikt krav vil frita påtalemyndigheten fra å måtte føre bevis for at gjerningsmannen faktisk gjorde seg opp en bevisst mening om følgen, men likevel utførte handlingen. Dette skyldkravet ligger nært opp til læren om *culpa levissima*, slik dette kravet fremgår av straffeloven § 43.

Et annet skyldkrav følger av straffeloven §§ 195 og 196 om seksuell omgang med barn under henholdsvis 14 og 16 år.⁵³ Det kreves for domfellelse ikke at gjerningsmannen hadde forsett med hensyn til fornærmedes alder, men han skal likevel frifinnes på grunnlag av sin eventuelle uvitenhet dersom ”ingen uaktsomhet foreligger.” Dette gir uttrykk for en svært

⁴⁹ Jf. ny straffelov §§ 231 og 232

⁵⁰ Jf. § 22 første ledd bokstav c og Matningsdal, Norsk spesiell strafferett 2010, side 30-31, med videre henvisninger

⁵¹ Jf. Rt-2005-833, særlig avsnitt 74 flg. og EMD's avvisningsavgjørelse av 30. august 2011, G mot Storbritannia (application no. 37334/08)

⁵² Jf. Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utgave, side 239

⁵³ Jf. Rt-2005-833

streng aktsomhetsnorm, og det kreves at gjerningsmannen beviser at han ikke ”*på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet*”.⁵⁴ Et alternativ kan være å erstatte dagens forsettskrav i § 162 annet og tredje ledd med et skyldkrav tilsvarende dette, knyttet til art og mengde narkotika.

Det kan mot forslaget om endring av skyldkravet selvsagt anføres at det vil være effektiviserende å endre det alminnelige skyldkrav for alle forbrytelser, men at dette av kriminalpolitiske årsaker ikke er ønskelig. Arbeidsgruppens forslag knytter seg bare til skyldkravet relatert til graden av en narkotikaforbrytelse, og er begrunnet med at det i norske domstoler brukes uforholdsmessig mye tid på bevisførsel knyttet til dette straffbarhetsvilkåret. Omfanget av bevisførselen får sjelden betydning for rettens avgjørelse av skyldspørsmålet, og ofte begrenset betydning for straffutmålingen i de saker hvor det brukes mye tid på problemstillingen.

Gjerningsmannens grad av skyld vil være et moment under straffutmålingen, selv om det ikke har betydning for skyldspørsmålet. Den effektiviseringsgevinsten som ligger i forslaget vil derfor reduseres kraftig dersom påtalemyndigheten likevel vil bruke tilsvarende ressurser på å klarlegge dette spørsmålet der skyldgraden gjøres til et moment under straffutmålingen. Forslaget kan imidlertid også i slike tilfeller gi gevinst ved iretteføringen for lagmannsretten, fordi en anke fra domfelte kan begrenses til å gjelde bevisbedømmelsen under straffutmålingen i stedet for skyldspørsmålet.

En eventuell lemping av skyldkravet i straffeloven § 162 annet og tredje ledd krever en nærmere kriminalpolitisk debatt. En inngående drøftelse av dette ligger utenfor rammen av arbeidsgruppens arbeid. Det er imidlertid arbeidsgruppens oppfatning at forslaget bør vurderes nærmere. En eventuell lovendring vil kunne skje ved å ta inn et nytt fjerde ledd i straffeloven § 162, eventuelt et nytt tredje ledd i ny straffelov § 232, etter mønster av samme lov § 307.

⁵⁴ Jf. ny straffelov § 307

5. Sammenfatning av arbeidsgruppens forslag

Arbeidsgruppen er bedt om å komme med konkrete forslag til eventuelle lovendringer, rutineendringer eller andre tiltak som kan føre til bedre effektivitet i behandlingen av de mest langvarige og omfangsrrike straffesakene.

En del av forslagene til effektiviseringstiltak som arbeidsgruppen fremmer, kan iverksettes uten at lovendring er påkrevet. Det dreier seg om rutineendringer, kompetansehevende tiltak osv, men også endringer i praktiseringen av eksisterende, generelle lovregler, basert på initiativ fra retten og/eller partene. I rapportens punkt 4.2 om effektiv saksforberedelse, foreslår arbeidsgruppen flere tiltak, som i utgangspunktet antas å kunne implementeres innenfor straffeprosessloven slik den gjelder i dag. Arbeidsgruppen har imidlertid både under dette punktet og andre punkter, der den anser det påkrevet for å oppnå ønsket effekt, foreslått konkrete lovendringer. På enkelte områder er det pekt på mulige lovendringer som bes vurdert nærmere.

Forslagene fordeler seg i hovedsak slik:

Administrative tiltak:

- Etablering av rutiner i påtalemyndigheten for å varsle domstolen om store saker og ta initiativ til forhåndsberamming.
- Etablering av rutiner i domstolene for håndtering av forhåndsberamming.
- Kompetansehevende tiltak, herunder kurs, kollegaveiledning og nedfelling av råd og retningslinjer for håndtering av saksforberedelse og gjennomføring av hoved- og ankeforhandling i de store straffesakene, samt råd og retningslinjer for den praktiske tilrettelegging og gjennomføringen.
- Større fokus på å oppnå tilståelsesdommer hos politi og påtalemyndighet, herunder kvalitet ved utarbeidelse av straffeforslag.
- Etablering av rutiner i politiet og domstolene slik at samme bistandsadvokat, så langt det er mulig, oppnevnes når det er flere fornærmede og etterlatte i en sak.
- Etablering av gode rutiner i domstolene for behandling av sivile krav i straffesakene.
- Effektiv tolketjeneste herunder bruk av erfarne og kvalifiserte tolker, bruk av nødvendig antall tolker, fysisk tilretteleggelse for effektiv tolking og rutiner for kopi av skriftlig materiale til tolken.

Tiltak som vil kunne implementeres innenfor straffeprosessloven slik den er utformet i dag:

- Skriftlig saksforberedelse med sikte på avklaring, konsentrasjon og et best mulig avgjørelsesgrunnlag:
 - Økt bruk av pålegg om utarbeidelse av redegjørelse etter straffeprosessloven § 262 tredje ledd
 - Utarbeidelse av en omforent faktumbeskrivelse som foreholdes tiltalte i retten for tiltredelse, og som deretter inngår i avgjørelsesgrunnlaget
 - Krav om at partene i komplekse bevisanker angir hvilke bevisvurderinger som angripes i tingrettens dom, slik at øvrige bevisvurderinger eventuelt kan legges uprøvet til grunn, jf § 331 tredje ledd

- Innledningsforedrag etter sivilprosessuell modell der dokumentbevis dokumenteres i sammenheng med redegjørelsen for saksforholdet og presentasjon av rettslige og faktiske anførsler presenteres fra begge sider
- Oppdeling av forhandlingene i medhold av straffeprosessloven § 288 der dette vurderes hensiktsmessig for å effektivisere gjennomføringen.
- Tiltak som kan bidra til å øke antallet tilståelsessaker:
 - Hyppigere oppnevning av forsvarer i tilståelsessaker
 - Økt bruk av saksomkostninger i saker uten tilståelse

Arbeidsgruppen anbefaler følgende lovendringer:

- Effektiv saksforberedelse, rapportens punkt 4.2:
 - Ny bestemmelse om at det i komplekse straffesaker regelmessig bør avholdes planmøter etter modell av tvisteloven
 - Endringer i straffeprosessloven § 262 om bevisoppgave og pålegg om skriftlig redegjørelse
 - Tilføyelse i § 289 om innledningsforedrag etter sivilrettslig modell
 - Ny bestemmelse om utarbeidelse av uomtvistet saksforhold som inngår i rettens avgjørelsesgrunnlag
 - Tilføyelse i § 329 om skriftlig redegjørelse fra ankende part om hvilke feil som påstås å foreligge i den påankede dom
 - Tilføyelse i § 331 om at retten kan pålegge partene å angi konkret hvilke deler av det faktiske forhold i den påankede dom som bestrides
- Adgang til bevisavskjæring under saksforberedelsen uten å måtte avholde muntlige forhandlinger
- Adgang til fremme av begrenset anke mens anke over bevisbedømmelsen stilles i bero
- Plikt for dommeren i tilståelsessaker til å varsle siktede om at retten vurderer å ilegge høyere straff enn foreslått fra påtalemyndigheten
- Adgang til å oppnevne koordinerende bistandsadvokat(er) i saker med flere fornærmede/etterlatte og andre med bistandsadvokat
- Begrensning i ankeadgangen for saker som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år

Lovendringer som etter arbeidsgruppens syn bør vurderes nærmere:

- Endring av straffeprosessloven § 99 slik at straffens lengde som vilkår for offentlig oppnevnt forsvarer reduseres eller faller bort
- Utvidet adgang til å oppnevne en annen bistandsadvokat enn den fornærmede ønsker, herunder adgang for retten til å begrense antallet bistandsadvokater i en sak
- Endring av skyldkravet i straffeloven § 162 annet og tredje ledd